

ŽIVOTOPIS VLADIMÍRA KARFÍKA

Životopis Vladimíra Karfíka se opírá především o knihu jeho memoárů a je průběžně dokládán fotografickými a archivními materiály, jakož i doplňován odkazy na primární, popř. sekundární literaturu. Důraz je položen na architektonickou tvorbu, a to zejména na tvorbu Karfíkova zlínského období v takové míře, jak umožnily archivní prameny. Jednotlivým projektům či stavbám je zde věnován prostor nerovnoměrným dílem. Ve vymezeném rozsahu práce mi šlo totiž spíše o zdůraznění architektonického myšlení V. Karfíka pomocí konkrétních analýz omezeného počtu architektur a pozornost byla vedle jeho nejznámějších staveb věnována i těm méně významným nebo málo známým. Také jsou v kapitole zmíněny nerealizované projekty a realizace, které v literatuře o díle Vladimíra Karfíka obvykle chybí. To se týká zejména produkce ze zlínského období, kdy se v Baťově stavebním oddělení projektovalo jako „na běžícím pásu“...

DĚTSTVÍ A MLÁDÍ 1901 - 1919

Vladimír Karfík se narodil dne 26. října 1901 v Idrii, v dnešním Slovinsku, kam byl jeho otec, lékař, i s rodinou povolán v rámci Rakouska – Uherska ke službě do tamních rtuťových dolů. V roce 1905 se rodina vrátila do Prahy na Žižkov, kde Vladimír vychodil obecnou a později i reálnou školu (1912–1919). Sedmiletá reálka byla zaměřena technicky, ale akcentovala také výtvarnou kulturu.¹ Ostatně, mladý Karfík měl zálibu v kresbě a akvarelu i mimo rámec školních povinností. Navíc technické nadání po dědovi z matčiny strany, stavebním inženýru, pak vcelku jednoznačně určilo jeho další dráhu. „*O tom, čo budem študovať na vysokej škole technickej, sa dlho neuvažovalo, moje sklony a vlohy boli mne aj môjmu oteckovi celkom jasné. Na jeseň 1919 som sa dal zapísať na Fakultu architektúry ČVUT v Prahe.*“²

STUDIA 1919 - 1924

¹ Mezi vyučující patřil mj. teoretik umění Josef R. Marek, první šéfredaktor časopisu Stavba, který si osobně dopisoval s architektem Adolfem Loosem, malíř František V. Mokřý nebo malíř Karel Myslbek (ten ovšem Karfíka učil francouzštině).

² Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 14.

První poválečný ročník České vysoké školy technické³ byl charakteristický tím, že se v něm vyskytli také starší posluchači, kteří během války nemohli nastoupit. Tak došlo k tomu, že Vladimír Karfík byl nejmladším studentem architektury v kolektivu takových osobností, jako byli Karel Honzík, Josef Havlíček, Adolf Benš, Evžen Linhart, Vít Obrtel, Jan Reichl, Alois Wachsmann, Jaroslav Frágner, Emil Belluš, Karel Seifert a další, z nichž mnozí se později zapsali do historie jako významní reprezentanti meziválečné architektonické avantgardy. „Podľa nášho názoru všetko na fakulte bolo hrozne zastaralé, nemoderné. [...] Boli sme plní revolučného nadšenia proti týmto zastaralým historizujúcim trendom. Nositeľom nových ideí bol náš SPA – Spolok poslucháčov architektúry, predsedom a dirigentom bol Jindřich Fialka. Navrhovali a presadzovali sme aj nových pokrokových kandidátov na profesorské miesta.“⁴ Jejich vyučujícími profesory byli architekti Josef Fanta, Rudolf Kříženecký, Antonín Engel – představitelé secese a neoklasicismu v architektuře, později pak Antonín Mendl, Bohumil Sláma a další, kteří už se přikláněli k nastupující avantgardě.

Ústní zkoušky absolvoval Vladimír Karfík vždy s výborným prospěchem, avšak jeho ročníkové projekty dopadaly obvykle hůře – právě proto, že odmítal jít ve stopách tradicionalismu svých vyučujících.⁵ Příčilo se mu, když musel na cvičeních vypracovat podrobné studie Titovy brány v Římě či interiéru gotického chrámu v Rouenu. Za závěrečný projekt zahradní restaurace s kolonádou na iónských sloupech dostal ve druhém ročníku u prof. Kříženeckého ještě výbornou, ale ve třetím ročníku u prof. Fanty už nepochodil. Měl navrhnout kostel v gotizujícím či secesním stylu, avšak místo toho Karfík uplatnil nepravidelnou skladbu hmot a množství kubizujících šikmých ploch. „To se Fantovi strašně nelíbilo. Když jsem mu to poprvé přinesl, [...] skoro zaslzel. „Proboha, kam to ta naše škola spěje, to je katastrofa!“

³ Původně Česká vysoká škola technická přijala v srpnu 1920 nový název České vysoké učení technické. Dřívější odbory (architektury apod.) s přednosty byly nahrazeny sedmi vysokými školami s děkany. Karfík tedy od roku 1920 studoval na Vysoké škole architektury a pozemního stavitelství (tento status platil až do roku 1949, kdy došlo k dalším změnám).

⁴ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 16. Karfík bohužel neuvádí kandidáty jmenovitě; jedním z těch úspěšných byl například wagnerián Antonín Engel, jehož ovšem studenti nakonec neměli příliš rádi.

⁵ V archivu ČVUT se (kromě stručného zápisu o tom, že Vladimír Karfík byl studentem fakulty v letech 1919 - 1924) bohužel téměř nic z předválečného období nezachovalo, jak mi sdělila pracovnice archivu. Některé kresby a malby z Karfíkova mládí jsou ovšem uchovány v pozůstalosti Vladimíra Karfíka, která je uložena v archivu Muzea města Brna na hradě Špilberk. Archiválie ovšem nebyly zatím zpracovány a tudíž přístup k nim je nadměru omezen.

*Nakonec se dopálil a odešel pryč.*⁶ Ani práce posledního ročníku nedopadla o mnoho lépe. Prof. Engel zadal Karfíkovi ve shodě s veřejně vyhlášenou soutěží na Masarykovy studentské domovy v Praze – Dejvicích projekt internátu, ale Karfíkův nedostatečně klasický projekt vyvolal dokonce menší hádku. „*Ale napriek tomu ma cez prázdniny na dva týždne prijal do svojej súkromnej kancelárie ako kresliča pre budovu riaditeľstva železníc,*“ podotýká k incidentu Vladimír Karfík.⁷

Asi od roku 1920 se Karfík spolu s ostatními kolegy nadšeně seznamoval s nově vznikajícími architektonickými směry konstruktivismu a funkcionalismu v zahraničí, poprvé slyšel jména jako Le Corbusier, Loos, Ginzburg, Melnikov, bratři Vesninové, Mies van der Rohe či Wright. Hlavním zdrojem aktuálních informací byla periodika: „*Čítal som vášnivo naše aj cudzie časopisy a všetko, čo uverejňoval náš veľký teoretik Karel Teige.*“⁸ Časopisy Stavba, Život II, Stavitel, Styl, ReD a další byly k mání ve všech odborných knihovnách škol a četných architektonických spolků, které rovněž zvaly významné osobnosti světové architektury do Prahy k přednáškám. Karfík vyslechl například Adolfa Loose, Thea van Doesburga, H. P. Berlaga, Le Corbusiera, Gropia i italského futuristu Marinettiho. Od počátku dvacátých let do Československa pronikly i urbanistické myšlenky hnutí zahradních měst, které byly opět podpořeny přednáškami jeho stoupenců, například Raymonda Unwina v roce 1923 nebo Otto Kampmeyera roku 1924.

Fakultní Spolek posluchačů architektury (SPA) byl činný i v dalších oblastech. V roce 1921 uspořádal výstavu studentských mimoškolních prací v hale tehdejší záložny na Jeruzalémské ulici, k níž Karfík přispěl dvěma kubistickými krajinami. Karfík se ostatně kromě členství v SPA mohl chlubit i mimořádným členstvím v Klubu architektů, který vydával časopis Stavba, a později se stal také členem Spolku výtvarných umělců Mánes.

Po promoci v červnu 1924 pracoval Vladimír Karfík po několik týdnů u jednoho žižkovského stavitele na projektu sídliště rodinných domků realizovaných na Vinohradech, ale toužil odejít na praxi do Paříže, k architektu Augustu Perretovi. Vladimírův otec nápad odejít do ciziny na zkušenou podpořil. „*Uznával, že*

⁶ Lukeš, Z. (interview): „Vladimír Karfík vypráví“, in: *Revolver revue*, 42, 2000, s. 274 - 275.

⁷ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 16.

⁸ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 16.

architekt je povolanie, kde sa majú poznávať cudzie krajiny a zbierať celosvetové skúsenosti.“⁹

PAŘÍŽ 1924-1926

Začátkem října 1924 přijel Karfík do vysněné Paříže a ubytoval se ve studentském penzionu na Rue Daubenton, plném českých a slovenských studentů nejrůznějších oborů. Zpočátku se seznamoval s Paříží a navštěvoval zdejší muzea, galerie, soukromé výstavy a historické památky. Kromě nich také pilně studoval soudobé stavby.¹⁰ Největším dojmem však na něj zapůsobila Mezinárodní výstava dekorativních umění,¹¹ zejména jedinečná koncentrace ukázek moderní architektury v podobě výstavních pavilonů. „*Ja som sa tu s purizmom stretol po prvý raz a pochopil som, čo znamená: oslobodenie od akéhokol'vek dekoru a ornamentu, čo najprisnejšie geometrické formy, zrodené v dobe industriálnej revolúcie, no pritom v týchto formách bol vždy citový obsah a pôvab,*“¹² komentuje Karfík Le Corbusierův Pavillon l'Esprit Nouveau, zde vystavený projekt Ville Contemporaine z roku 1922 a první verzi projektu přestavby centra Paříže „Plan Voisin“ z roku 1924, na němž měl zanedlouho sám pokračovat. Byl také nadšen konstruktivistickým pavilónem SSSR, který navrhl arch. Konstantin S. Melnikov.

Když se dostatečně seznámil s pařížským prostředím, začal uvažovat, má-li se zapsat k postgraduálnímu studiu na jednu z vysokých škol architektury, nebo jít raději na praxi k některému ze známých francouzských architektů. École des Beaux Arts byla příliš konzervativní a ani úroveň École spéciale se Karfíkovi nezdála o mnoho lepší než na pražské Technice. Rozhodl se tedy pro praxi.

Nejprve se pokusil o zaměstnání u Augusta Perreta, o němž hodně četl už za pražských studií a jehož velmi obdivoval. Ale i kancelář slavného Perreta se v té době potýkala s nedostatkem zakázek a architekt mu doporučil hledat štěstí raději v Alžíru či Maroku. To ovšem nebylo v Karfíkově zájmu, neboť chtěl poznat Paříž a tamní architektonickou tvorbu. Nakonec měl štěstí: jeden z mála Perretových zaměstnanců, český architekt a známý

⁹ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 19.

¹⁰ Byl okouzlen především Perretovými díly: prvním výškovým (sedmipodlažním) skeletem na Rue Franklin v Passy z let 1902-1903 či kostelem Notre Dame du Raincy z roku 1923.

¹¹ *Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes*, duben – říjen 1925, Paříž.

¹² Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 21.

Karfíka z Prahy Bedřich Feuerstein, jej doporučil k Le Corbusierovi, jenž byl v té době bez projektantů. „*On podobne ako Perret svojim zamestnancom nič neplatí, ale začína byť slávny vo svetovom meradle,*“¹³ upozornil Feuerstein mladšího kolegu. Poněvadž se Karfíkovi nepodařilo sehnat placené místo ani jinde (André Lurcat, Rob Mallet-Stevens), vydal se nakonec přece jen na Rue de Sévres číslo 35, kde měl Corbu¹⁴ svůj ateliér v chodbě bývalého kláštera.

V kanceláři byl okamžitě přijat Le Corbusierovým bratrancem, společníkem a zaměstnancem v jedné osobě, Pierrem Jeanneretem. Ten zadal Karfíkovi axonometrie Le Corbusierova návrhu vilky Petite maison d'artistes v Boulogne – sur - Seine.¹⁵ Šlo o stavbu ve špici malé trojúhelníkové parcely; hudební salon měl půdorys blízký tvaru klavírního křídla. Uvnitř tohoto prostoru Le Corbusier navrhl tenký sloup, a když se Karfík ptal na materiál, bylo mu řečeno, že to ať si rozhodne stavitel sám. „*Já jsem byl úplně šokovaný, říkal jsem si, vždyť to je něco hrozného, v době konstruktivismu, kdy se hlásalo, že veškerá architektura vychází z konstrukce, a jemu je ta konstrukce úplně ukradená.*“¹⁶ Na tomto projektu Karfík pracoval asi dva měsíce a poté dostal podstatně složitější úkol – doplnit plán nového centra Paříže, Plan Voisin.¹⁷ Vladimír Karfík plány už zběžně znal z Výstavy dekorativních umění. Částečně vycházely také ze staršího projektu Ville Contemporaine (1922): centrum tvořila přistávací dráha letadel, obklopená mrakodrapy posazenými do zeleně. Le Corbusier kolem centra umístil pás společenských a obytných budov s víceúrovňovými komunikacemi, charakteristickým bylo zachování historických památek. Jedním z Karfíkových závěrečných úkolů na plánu Voisin byl zákres celého návrhu do asi 80 x 120 cm velké letecké fotografie středu Paříže. Po jeho dokončení pak Vladimír Karfík dopracovával Le Corbusierův projekt obytné kolonie v Pessac u Bordeaux.¹⁸ Soubor byl založen na standardizaci dělnických domků s bělostnými fasádami puristických průčelí. Už tehdy Le Corbusier poukázal na význam flexibility a na výhody prefabrikace.

¹³ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 24.

¹⁴ Takto familiérně směli Le Corbusiera označovat jeho nejbližší přátelé.

¹⁵ Viz obr. 2.

¹⁶ Lukeš, Z. (interview): „Vladimír Karfík vypráví“, in: *Revolver revue*, 42, 2000, s. 280.

¹⁷ Viz obr. 3 - 5.

¹⁸ Viz obr. 6 - 7.

Během pařížského pobytu byl mladý architekt několikrát účastníkem diskuzí či posluchačem osobitých architektonických názorů v ateliéru Le Corbusiera a důležitou kapitolou Karfíkova pobytu v Paříži byly také rozpravy s architektem Adolfem Loosem nebo setkání s architektem Josefem Gočárem.

Nakonec musel ale Karfík z finančních důvodů nehonorané místo u Le Corbusiera opustit. V dubnu 1926 byl přijat do projekční kanceláře arch. Colina, která se zabývala pouze komerčními adaptacemi a obytnými činžovními domy, avšak pro mladého architekta tato poněkud nudná práce znamenala příjem 1200 franků měsíčně.

Ani u Colina nakonec Karfík dlouho nepobyl. O prázdninách 1926 se rozhodl odcestovat do Anglie na skautský tábor, kde si chtěl osvěžit svou angličtinu a také prohlédnout místní architekturu. Obdivoval anglickou gotiku a novodobé pokrokové stavební metody, povětšinou už založené na ocelové konstrukci, která byla na kontinentu doposud spíše výjimkou. Nové stavby se mu nicméně zdály na architektonicky nižší úrovni; scházely mu v Anglii jakékoliv závažnější projevy moderny. Do tábora jednoho dne přišel Karfíkovi od otce list s nabídkou místa u velké pražské stavební firmy Bellada, kde měl mladý architekt založit projekční oddělení. Nabídce neodolal a místo návratu do Paříže zamířil rovnou domů.

Společnost architekta Bellady měla velkolepé stavební plány obchodního a bytového domu na náměstí Míru na pražských Vinohradech, avšak jejich realizace už tak velkolepá nebyla: „*Okrem niekoľkých náčrtov sme sa s tým projektom ďaleko nedostali. Stále prichádzali rôzne menšie práce, ktorých termíny horeli. Raz som dokonca musel sám navrhnuť jednu železobetónovú konštrukciu.*“¹⁹ Nakonec byl palác Valdek přece jen na přelomu let 1928 – 1929 realizován; sedmipodlažní dům se dvěma suterény měl vylehčený prosklený parter a obchodní pasáž, která spojovala třídy Anglickou a Jugoslávskou ústící do náměstí Míru. Nejvyšší patro kryté plochou střechou ustupovalo asi o 2,5 m od průčelí, takže podél celé fasády vznikla terasa. Přesný podíl V. Karfíka na konečné podobě domu je ovšem nejasný.

Karfík však nebyl na novém místě příliš spokojen a začal uvažovat o změně. Starší kolega a přítel z Techniky Jaromír

¹⁹ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 43. Železobetonovou konstrukci paláce vyplněnou cihlami a tvárnici navrhoval ing. Jaroslav Wimmer, Karfík zřejmě asistoval.

Krejcar (pracující v té době v ateliéru *Gočár a Janák*) měl za to, že Karfíka by v této kanceláři pravděpodobně přijali. Avšak nečekaně se objevila mnohem lákavější nabídka: Masarykova Akademie práce vypsalala konkurz na tříletou placenou praxi v USA...

USA 1927-1930

Vladimír Karfík se o konkurzu na práci v USA dozvěděl z inzerátu v novinách koncem roku 1926. Masarykova Akademie práce dohodla prostřednictvím velvyslance ve Washingtonu možnost tříleté placené praxe pro inženýry a architekty u velkých firem ve Spojených státech. Akademie dokonce byla ochotná zaplatit lodní lístek, a tak jedinými podmínkami byl věk do třiceti let a dobrá znalost jazyka. Karfík samozřejmě vyhověl, lednovými zkouškami z angličtiny prošel mezi nejlepšími. Po vyřízení víza a pracovního povolení na Vyslanectví USA v Praze už zbývalo jen dát výpověď u Bellady a nalodit se ke čtrnáctidenní dubnové plavbě lodí Hamburg – New York.

Několik prvních dnů pobyl spolu se dvěma českými kolegy inženýry v New Yorku, kde si prohlédl některé pamětihodnosti a architekturu. Všichni tři pak spolu odcestovali expresem *Twentieth Century* do Chicaga. Konzul dr. Josef F. Smetánka dohodnul schůzku s budoucími zaměstnavateli, kteří své nové zaměstnance ubytovali v budově Svazu architektů AIA (American Institute of Architects). Rozlehlá vila sloužila administrativě Klubu, ale také schůzím, přednáškám,²⁰ výstavám a soutěžím. „*Pre nás bolo najcennejšie, že tam bola pekná knižnica a množstvo architektonických časopisov.*“²¹ Kromě kontaktů v budově Svazu architektů AIA měl Karfík také možnost setkávat se s českými starousedlíky v chicagské pobočce SIA – Společnosti inženýrů a architektů. „*Vždy v piatok večer mal v zasadačke nášho konzulátu jeden z pätnástich členov SIA prednášku, spojím s diskúsiou o novinkách v jeho obore.*“²²

Do zaměstnání Karfík nastoupil za 20 \$ týdně u stavební společnosti Schmidt - Garden - Ericson s přibližně devadesáti

²⁰ Z přednášejících tehdy Karfíka nejvíce zaujal finský architekt Eliel Saarinen, který v té době získal 2. cenu za projekt budovy *Chicago Tribune* a byl právě jmenován profesorem na Fakultě architektury v Ann Arbor v Michiganu, jejíž budovy také sám navrhoval.

²¹ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 46.

²² Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 52.

zaměstnanci.²³ Zpočátku se potýkal s americkým měrným systémem a dalšími zvláštnostmi nejen co se týkalo rýsovacích pomůcek, ale také samotného konstrukčního systému a provádění detailů. Brzy si nicméně získal uznání a zvýšení platu pro svou zručnost a skvělou znalost umění perspektiv. Společnost se specializovala na nemocniční stavby, ale projektovala také rodinné domy, administrativní budovy a banky. Avšak jedním z prvních Karfíkových úkolů bylo vypracování reklamních perspektivních pohledů nemocnic, škol, starobince, vězeňského pavilónu pro popravu v elektrickém kresle a dalších budov veřejné správy – to vše v souvislosti s předvolební kampaní pro demokratického kandidáta na chicagského primátora. „Projekty ešte vôbec neboli hotové a malo ich byť asi dvadsať. Dostal som teda úlohu urobiť 20 perspektív na neexistujúce projekty, a to za mesiac – teda približne jednu perspektívu za deň! [...] Výstava mala úspech, niektoré perspektívy vyšli aj v novinách. Tým sa moje postavenie v kancelárii podstatne zlepšilo. Odvtedy som dostával zložitejšie a zaujímavejšie úlohy, vždy trocha mimoriadne.“²⁴

Během pěti měsíců u firmy Schmidt – Garden - Ericson se Karfík ve volném čase postupně seznámil s architekturou tzv. chicagské školy a dychtivě se zajímal o veškeré výškové stavby, jaké byly tou dobou v Evropě stále velkou vzácností. Zatoužil dostat se do jedné z nejprestižnějších stavebních korporací specializovaných na mrakodrapy, Holabird & Root: „Tajomník Zväzu AIA tam zatelefonoval a oni mu odkázali, aby som sa prišiel predstaviť. S pánni Schmidtom, Gardenom a Ericsonom som sa rozlúčil bez veľkej ľútosti.“²⁵

Nové místo v jednom z mrakodrapů při ústí Chicago River bylo evidentně na vyšší úrovni. Společnost měla specializovaná pracoviště: obchodně – administrativní s asi třiceti zaměstnanci, projektové oddělení, interiérové, kreslířské oddělení pro perspektivy, technicko – inženýrskou sekci, oddělení pro klimatizaci a elektroinstalace a zhruba 250 míst pro kresliče stavebních detailů a vytahování výkresů. „Mladý architekt sa tu mohol veľa naučiť, hlavne z hladkej perfektnej organizácie, menej už z architektúry, ktorá sa tu robila umiernené modern, ako trocha nesmelá spomienka na svojich predkov,“²⁶ podotýká ke stylové

²³ Zde se poprvé setkal s velkoprostorovým uspořádáním kanceláře a s bilaterálním osvětlením.

²⁴ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 47 - 48.

²⁵ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 50.

²⁶ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 51.

orientaci Karfík. Pracoval v oddělení *designers*, jež bylo dále specializováno na půdorysy, fasády, hmotovou skladbu, urbanismus a interiéry. Nejprve kreslil půdorysy, ale protože se nechtěl stát úzkým specialistou, vydobyl si také místo u fasádníků a interiéristů. „*Architekti all round, teda so všeobecnými, širokými skúsenosťami boli síce vážení, ale obyčajne ich menej platili.*“²⁷ Zajímal se také o architektonický dozor při provádění staveb a občas chodil na stavbu obchodního střediska ve White Tower,²⁸ které Karfík u společnosti projektoval spolu s jedním německým kolegou. Byl udiven autoritou dohlížejícího architekta, který mohl klidně nechat zbourat i celé části stavby, pokud se jen trochu lišily od výkresů. Na rozdíl od Evropy byly totiž americké projekční kanceláře již čistě komerčními společnostmi, maximálně závislémi na úrovni kvality a rychlosti stavebních prací.

Na podzim 1928 přivedla Karfíka náhoda do ateliéru slavného architekta Franka Lloyda Wrighta. Přítelkyně Karfíkovy snoubenky, Marina Paulini, provozovala v Chicagu na Michigan Avenue *Slovak Art Shop*, prodejnu s folklórem, kam F. L. Wright jednoho dne zavítal se svou ženou Olgivanou z Černé Hory, aby jí nakoupil slovanské šaty. Při té příležitosti se zmínil, že hledá mladé architektky a zanechal v obchodě svou vizitku. Karfík, který tam měl schůzku se svou milou, se s Wrightem minul jen o pár minut, z čehož byl samozřejmě velmi nešťastný. Ještě ten večer však slavného architekta kontaktoval. „*Přijďte hned a připojte se k naší malé rodině architektů,*“²⁹ pozval Wright poněkud svérázně mladého Čecha do ateliéru. U společnosti Holabird & Root se Karfík bez problémů dohodl na týdenní výpovědi, a to i s příslibem opětovného zaměstnání, bude-li někdy v budoucnu chtít.

Tak tedy začala nová etapa Karfíkova amerického pobytu. Wrightova projekční kancelář byla součástí rozlehlého Taliesinu, architektova domu vzdáleného od Chicaga asi dvě stě kilometrů. Nejprve se seznámil se svými novými spolupracovníky, původem z různých zemí: Cyril a Donald byli Američané, Takechiko Okami Japonec, Heindrich Klumb, Wilhelm Tuntke a Georg Kastner pocházeli z Německa. Karfík se nejvíce sblížil s Klumbem, který později získal profesuru na Fakultě architektury v San Juanu

²⁷ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 51.

²⁸ Stavba z 19. století, která jako jedna z mála přestála velký požár Chicaga v roce 1871.

²⁹ Lukeš, Z. (interview): „Vladimír Karfík vypráví“, in: *Revolver revue*, 42, 2000, s. 284.

v Portoriku. „*My dva Wrighta zbožně poslouchali, ti Američané se o to moc nezajímali, neměli taky moc dobré školy. Ale my si říkali, když si člověk uvědomí, že někteří architekti jedou na mezinárodní kongres architektů proto, že se doslechli, že tam bude mít přednášku Frank Lloyd Wright, a my ji máme třikrát denně každý den, tak jaké máme vlastně štěstí, že tu můžeme pracovat.*“³⁰

Hned na počátku Karfíkova pobytu Wright svým žákům oznámil, že na zimu je čeká stěhování do arizonské pouště, kde se bude stavět velký hotel. Zatím se však Karfík pustil do již rozpracovaných jiných projektů. Wright mu zadal projekt rodinného domu pro Arizonu Residence X,³¹ navrženého s použitím betonových, místy perforovaných tvárnic a Karfík se hned na počátku ukázal jako schopný a rychlý projektant. „*Keď mi však Wright vrátil ním samým upravený projekt, až som onemel. Bolo to skutočné mystérium krásnej formy: namiesto obyčajného funkčného sledu všetko vytváralo dojem neočakávanosti a prekvapenia. Nedalo sa hneď zistiť, kde sa končí dom a začína príroda okolo neho – vonkajšok akoby plynul dovnútra a vnútro von. Bol to krásny príklad toho, čo Wright nazýval „organická“ architektúra; pojem, ktorý som spoznal až vo Wrightovej kancelárii.*“³²

Po Vánocích 1928 se kompletní tým architekta F. L. Wrighta vydal na cestu do Arizony, do budoucího Taliesinu West. Cestou Karfík při jedné ze zastávek navštívil novou veřejnou knihovnu města Tulsy (Oklahoma), kde mimo jiné našel a s potěšením prostudoval československý avantgardní časopis *Stavba*.³³

Následující den po příjezdu do lokality se začalo se vztyčováním obytného stanového tábora zv. Ocotillo Camp³⁴ v Paradise Walley, přímo u stavební parcely hotelu, vzdálené asi šest kilometrů od města Chandleru. F. L. Wright navrhl soustavu samonosných dřevěných konstrukcí na podsadách tak, aby nebylo třeba kopat základy v kamenité a sypké pouštní zemině. „*O dva týdne sme sa už ubytovali vo veľkom stane s ôsmimi kútikmi; v každom bol gauč, písací stôl a poličky. V zvláštnom stane obďaleč bola umyvárka a*

³⁰ Lukeš, Z. (interview): „Vladimír Karfík vypráví“, in: *Revolver revue*, 42, 2000, s. 285.

³¹ Dům nakonec nebyl realizován.

³² Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 58.

³³ Karfík ve svých vzpomínkách uvádí, že v čísle byl článek o sovětském konstruktivismu. Z toho lze soudit, že se zřejmě jednalo o první nebo druhé číslo sedmého ročníku *Stavby* z roku 1928, v nichž Karel Teige publikoval ve dvou částech svou stať „K teorii konstruktivismu“. Viz Teige, K.: „K teorii konstruktivismu“ I, II, in: *Stavba*, VII, 1928, č. 1, s. 7; č. 2, s. 21.

³⁴ Tábor byl též známý jako první Taliesin - West. Později byl nahrazen jinou stavbou, umístěnou na novém místě a vytvořenou z trvanlivých stavebních materiálů. Viz obr. 8, 9.

toaleta, hore s gigantickou kaďou na vodu [...] zo zavodňovacieho kanála. [...] V strede tábora v najväčšom stane s dvoma úrovňami podlahy bola jedáleň. Jedna časť mala veľký stôl, druhá len spoločenské kreslá, stoličky a rádio. Pri vchode do tábora bol kancelársky stan s ôsmimi rysovacími stolmi a vedľa neho menší stan s Wrightovou osobnou kanceláriou. Najpôvabnejší bol, pravda, stan Wrightovej rodiny, plný pestrých indiánskych kobercov...“³⁵

Staveniště hotelu San Marcos in the Desert, na jehož projektu se začalo pracovat ihned po dostavbě stanů, leželo na úbočí vysoké hory s vrcholem okolo 1500 m nad mořem. Uprostřed byla parcela protnuta písčito - kamenitou strží lemovanou svěžími zelenými keři, jedněmi z mála ve vyprahlé poušti. Jednalo se vlastně o přírodní koryto pro nepatrné množství vody, srážející se z mlhy vysoko na hřebeni. „Práve nad dolinkou strže urobíme hotelovú halu; suchá bystrina prejde nezmenená cez priestor haly hotela a hostia budú cez ňu chodiť cez mostíky alebo skákať cez balvany, keď ich to bude baviť,“³⁶ vysvětloval F. L. Wright spolupracovníkům svou organickou ideu. Hala byla napojena na vysokou věž, která svým vertikálním rýhováním připomínala stylizovaný obří kaktus *Saguaro*, jaké rostly v bezprostředním okolí. Motiv rýh pronikal i do jiných detailů stavby. Po stranách hotelové haly byla situována dvě křídla s pokoji, které byly stupňovitě zasazeny do mírného úbočí. Před každým pokojem tak vznikla terasa, spočívající na střeše nižšího pokoje. Stavebním materiálem měl být beton vyrobený z mexického cementu, který měl sice nižší pevnost, ale svým žlutavým nádechem ladil se zabarvením krajiny. Na povrchu betonových neomítaných tvárnic Wright navrhl odvážné abstraktní ornamenty. Obytná křídla byla zakreslena do pravoúhlé modulové sítě, která odpovídala rozměrům betonových bloků. Střední společenská část však měla modul trojúhelníkový, „a pretože celý pôdorys tu bol značne zložitý, zveril ho Wright mne. Dalo mi skutočne dosť práce riešiť všetky tie priestory a komplikované konštrukcie, zvlášť preto, že Wright niektoré partie nechával nie celkom doriešené. Nakonec som bol trocha netrpezlivý a niektoré časti som dokončil sám,“³⁷ doznává Karfík ve svých vzpomínkách. Wright se na něj pro to v prvním okamžiku sice velice rozzuřil, nakonec však partie dořešené Karfíkem ponechal beze změn.

³⁵ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 64.

³⁶ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 63.

³⁷ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 65.

Kromě projektu hotelu vypracovali Wrightovi žáci také několik návrhů bungalovů v jeho okolí. Karfík konkrétně pracoval na náčrtech bungalovu pro pana Cudneyho, chicagského podnikatele v potravinářském průmyslu. „*Ako obyčajne, všetky domčeky niesli meno po miestnych rastlinách a organické zvláštnosti kvetov, listov a stoniek boli akýmsi skrytým systémom ich konštrukcie a výtvarnosti.*“³⁸

Někdy v březnu 1929 byl projekt hotelu dokončen a během dubna se skupina vydala zpět na sever. Wright dal mladým na návrat plný měsíc a doporučil jim výletní jízdu přes západní pobřeží. Zamířili do Los Angeles, kde Karfík navštívil Lloyda Wrighta, nejstaršího Frankova syna, taktéž architekta. Ten jej vzal k některým losangeleským realizacím rodinných obydlí svého otce a také na stavbu *Dr. Lovell House*, jež už ve své rozestavěné fázi budila velkou pozornost, neboť se jednalo o jeden z prvních příkladů funkcionalismu v USA. Stavbou Karfíka provedl sám autor, Richard Neutra, rovněž jeden ze žáků Franka L. Wrighta. Karfík v L. A. navštívil také filmové ateliéry *Warner Brothers*, kam ho protáhl jeden původem český herec. Kromě scén, jež se právě točily, se jako architekt samozřejmě zajímal i o konstrukční stránku ateliérů.³⁹ Cesta mladých architektů pokračovala přes San Francisco, kde se teprve prováděly přípravné práce pro most Golden Gate, do Las Vegas, Cincinnati a Salt Lake City, kde Karfík navštívil právě dokončený monumentální mormonský kostel s dřevěnou klenbou a konstrukcí kompletně založenou na spojích jen za pomoci dřevěných čepů. Architekti neminuli ani přírodní památky: Sequoy Park, Death Valley, Yellowstone National Park a nakonec zavítali do Sioux City a Dubuque, posledních zastávek před návratem do Taliesinu – East.

Protože se Wrightovi žáci vrátili z cest o týden dříve než bylo plánováno, využil Karfík volného času a Wrightovy nepřítomnosti ke studiu jeho architektury. Důkladně prošel celý Taliesin, skicoval si jej a fotografoval, aby tak lépe pochopil principy architektony tvorby. Prostudoval také Wrightův archiv se staršími projekty. Po Wrightově návratu se začalo opět pracovat na projektech. Většinou ovšem šlo jen o rozpracovávání starších návrhů, jejichž naděje na realizaci se neustále střídavě objevovaly a mizely. Mezi takové projekty patřila například budova pojišťovny Life Insurance v Chicagu, která měla mít celoskleněné

³⁸ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 70.

³⁹ To Karfíkovi později pomohlo při práci na zlínských filmových studiích pro Baťu.

průčelí. Nikdo z investorů té doby však ještě nebyl na tak odvážnou myšlenku připraven a realizace se nakonec neuskutečnila. Podobný osud potkal také návrh výletního centra Gordon Strong Automobile Objective and Planetarium na Sugar Loaf Mountain v Marylandu.⁴⁰ Věž s planetáři, restaurací a dalšími turistickými atrakcemi začal Wright projektovat už v roce 1925 a vrátil se k němu roku 1929. Charakteristickým prvkem byla dvojitá spirála vozovky obkružující věž ve tvaru homole, na jejímž vrcholu bylo situováno parkoviště.⁴¹ Karfík během dvou měsíců vypracoval velmi složité perspektivní pohledy věže, za něž od Wrighta dokonce dostal vzácný bibliofilský svazek *Wendingen* z roku 1925, věnovaný tvorbě F. L. Wrighta.⁴²

Poté Karfík pracoval na novém projektu obytného věžového domu St. Mark's Tower in the Bowery⁴³ pro New York, který však byl realizován až v roce 1952 jako Harold C. Price Company Tower Bartlesville ve státě Oklahoma. Budova měla osmáct poschodí a některé byty byly rozloženy do dvou podlaží.⁴⁴ „*Je tam kombinace dvou modulů – čtvercového a trojúhelníkového. On tomu říkal toccata. Na tom projektu jsem pracoval asi tři měsíce, bylo to velmi složité, a vždycky si vše ověřoval perspektivami,*“⁴⁵ komentuje Karfík práci na tomto projektu.

Jednou z posledních Karfíkových prací v ateliéru F. L. Wrighta byl návrh menší vily s odsazenou nosnou konstrukcí a rohovým oknem. K neobvyklému konstrukčnímu řešení podal Wright Karfíkovi zajímavé vysvětlení: „*Vmítorný priestor, obklopený nosnými múrmi po celom obvode, robí z architektúry systém škatúľ. Keď nosné podpory odsuniete ďalej od rohu, vznikajú tam nosné krakorce a na pôdoryse vily, na ktorej pracujete, vidíte, že predstava škatule sa stratila. Príroda a vmítro domu sa navzájom plynulo viažu. Okrem toho si všimnite, že z takzvaného rohového okna máte výhľad otvorený do uhla takmer 270° a z obyčajného okna sotva 135°.*“⁴⁶

⁴⁰ Viz obr. 10.

⁴¹ Myšlenku spirály posléze Wright zopakoval u své poslední realizace, na stavbě Guggenheimova muzea v New Yorku (1956 - 1959).

⁴² Periodikum vycházelo v letech 1918 – 1931 v Amsterdamu, Holandsko, jako časopis tzv. amsterdamské školy architektury.

⁴³ Viz obr. 11.

⁴⁴ Tentýž nápad dvouposchodových bytů použil už v roce 1925 Le Corbusier na *Mezinárodní výstavě dekorativních umění* v Paříži. Price Tower byla jedinou realizovanou výškovou stavbou F. L. Wrighta.

⁴⁵ **Lukeš, Z. (interview):** „Vladimír Karfík vypráví“, in: *Revolver revue*, 42, 2000, s. 290.

⁴⁶ **Karfík, V.:** *Architekt si spomína*, s. 85. Karfík později s oblibou rohové okno používal ve svých projektech.

Karfíkovo rozloučení s ateliérem Franka Lloyda Wrighta bylo náhlé a poněkud nestandardní: „*V Taliesine som zbalil kufor, všetky knižky a náčrty a v sobotu ráno začiatkom novembra som bez akejkoľvek rozlúčky nasadol na autobus Greyhound do Chicaga. Wrightovi som dodatočne napísal, že vzhľadom na plánovanú ženbu sa, žiaľ, nevrátim.*“⁴⁷ Ženitba ovšem nebyla jediným důvodem pro Karfíkův nečekaný odchod z Taliesinu. Jeden z jeho kolegů, Američan Donald, Karfíka přímo nenáviděl a dával mu to patřičně najevo. Když jej začal dokonce ohrožovat puškou, zvolil Vladimír odchod zpět do Chicaga.

Toto rozhodnutí bylo nakonec pro Karfíka přínosem. Pár týdnů po odchodu z Taliesinu propukla naplno hospodářská krize a zájemci o praxi ve Wrightově ateliéru museli začít platit tučné školné. Ale ani v Chicagu nebyla situace o mnoho lepší. Společnost *Holabird & Root*, v níž měl Karfík slíbené místo po návratu od Wrighta, byla na pokraji krachu stejně jako všechny ostatní stavební podniky. Pan Colean, jeden ze společníků firmy, si nicméně vzal na Karfíka kontakt s tím, že sice sám společnost opouští, ale je možné, že bude mladého architekta ještě potřebovat. Karfík tedy hledal zaměstnání jinde v Chicagu. Mezitím Karfíkova budoucí manželka Jaroslávka rozeslala inzeráty členům Svazu AIA (American Institute of Architects). Přišlo na dvě stovky kladných odpovědí - ovšem s tím, že datum nástupu bude výhledově upřesněno, nebo že nabízené místo vyžaduje okamžité stěhování do New Yorku, Detroitu apod. To však nebylo kvůli nadcházející svatbě možné.

Jedno z nabízených míst bylo dokonce z jiného oboru; ředitel největší chicagské tiskárny chtěl Karfíka na tvorbu časopisových reklam z oblasti stavebnictví. Velmi lukrativní nabídku mladý architekt sice nepřijal, nicméně tento kontakt byl nakonec přece jen užitečný. Ředitel měl totiž v plánu postavit si tzv. weekend house na malebném místě u Michiganského jezera. „*Aby na jezero dobře viděl, tak ho napadlo, že by to postavil ve formě věže a že mu nabízel jeden zemědělec několik betonových tvárnic z obilních sil, jestli by se to z toho nedalo postavit. A já říkal – samozřejmě že ano, a proč by ta stavba nemohla mít kruhový půdorys! Takže jsem to nakreslil a realizaci pak časopis Progressive Architecture uveřejnil s náramnou pochvalou, líbilo se jim to.*“⁴⁸

⁴⁷ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 88.

⁴⁸ Lukeš, Z. (interview): „Vladimír Karfík vypráví“, in: *Revolver revue*, 42, 2000, s. 292.

Shodou okolností hned druhý den po Karfíkově svatbě v listopadu 1929 telefonoval pan Colean, že založil novou projekční kancelář *Cowles & Colean* a že tedy Karfíka okamžitě přijímá. V kanceláři byli ještě další dva kreslič, kteří dříve pracovali u společnosti *Holabird & Root* a společnost se zabývala zpočátku především přístavbami a úpravami obchodních prostor v budovách, které vlastnil pan Cowles. Později se na rýsovacích prknech objevily i zajímavější projekty, ale vcelku to byla práce nezáživná a Karfík si ji chtěl udržet jen do té doby, dokud krize nepřejde a nenaskytne se něco lepšího. „Pán Cowles, náš hlavní šéf, priniesol dost zaujímavé návrhy školy na novom záhradnom predmestí a požiadal Coleana, aby urobil peknú perspektívu s pohľadom z ihriska. Perspektíva dopadla dosť primitívne, pretože pán Colean bol viac manažér a menej architekt. V nedeľu som doma urobil barevnú perspektívu sám.“⁴⁹

Právě během hospodářské krize přicestoval do Chicaga Jan Antonín Baťa, mladší bratr zlínského podnikatele Tomáše Bati, aby během jediného víkendu ve městě otevřel čtrnáct nových prodejen obuvi.⁵⁰ Při té příležitosti byla na chicagské ambasádě zorganizována Baťova přednáška v rámci Klubu SIA (Spolek inženýrů a architektů). Jednalo se vlastně o nábor odborníků různých profesí se zahraničními zkušenostmi. Někteří Karfíkovi nejbližší přátelé inženýři nabídku přijali ihned, Karfík sám však i přes slíbený vysoký plat váhal. Krátce nato se ale projekční kancelář *Cowles & Colean* měla rozpadnout, a tak se Karfík nakonec rozhodl místo ve Zlíně také přijmout.

ZLÍN 1930 – 1946

„Prijímame Karfíka, odchod 14. apríla o 13. hodine, loď *Aquitania* z *New Yorku*, lístok zaplatený na jeho meno,“ stálo v depeši od Bati.⁵¹ Už 3. května 1930 dorazil Karfík do Zlína a rovnou se hlásil na osobním oddělení v továrně.⁵² Po vyplnění formalit a seznámením s baťovskými pravidly platnými v celém Zlíně byl ubytován v podnájmu a příštího dne nastoupil do stavebního oddělení. Kancelář v té době zaměstnávala asi třicet kresličů a

⁴⁹ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 92.

⁵⁰ Šlo o přestavbu starších obchodů podle jednotného baťovského designu, známých prosklených průčelí s bílými opaxitovými parapety. Přestavby vycházely ze standardních plánů projekčního oddělení ve Zlíně.

⁵¹ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 93.

⁵² Ve svých vzpomínkách Karfík hovoří o datu 20. dubna, ale podnikový archivní záznam uvádí datum 3. května. MZA v Brně, pracoviště Zlín: fond Baťa – II/2 Osobní evidence, inv. č.: 7 - Kniha přijatých a propuštěných zaměstnanců.

konstruktérů, architektky Ferdinanda Sedláčka, Miroslava Lorence a Antonína Vítka⁵³ a mezi mnoha dalšími také stavební inženýry Josefa France a Jaromíra Součka, Karfíkovy přátele z Chicaga. Stavbyvedoucím byl Arnošt Sehnal, autor speciální konstrukční technologie betonových sloupů litých do posuvného kovového bednění.

První Karfíkovou prací během tříměsíční zkušební doby byl projekt Domu služby v Brně (1930).⁵⁴ Baťa o výstavbu prvního evropského mrakodrapu v Brně usiloval již od roku 1927, ale jeho souboj s brněnským stavebním úřadem byl po dlouhou dobu marný; soutěžní projekty postupně vypracovali architekti F. L. Gahura, brněnští J. Kumpošt, B. Fuchs a na přelomu let 1929 – 1930 i prof. Gočár, který předchodí projekty posuzoval, ale ani jeden z návrhů magistrátní úředníky nepřesvědčil: výšková nivelita zástavby historické části města nesměla být porušena. Baťa zadal tentýž úkol také nováčku Karfíkovi a nakonec byla magistrátem povolena jedna z jeho verzí stupňovitého mrakodrapu, vzešlá z amerických zkušeností. „*S inžinierom Francom, kamarátom z Chicaga, sme preberali konštrukcie používané v USA, ale prispôbené našim pomerom. Najväčší problém bola výška 24 poschodí a pritom dostatočná vzdialenosť stĺpov v dolných poschodiach, aby neprekážali prevádzke obchodného domu. [...] Zhotovil som osem alternatívnych riešení – aby si vybrali to, ktoré im bude najlepšie vyhovovať. [...] Ideový projekt Domu služieb pre Brno – dnešný obchodný dom Centrum, odsúhlasil profesor Gočár, s ktorým som sa dobre poznal už z Paríža. Vykonať výkresy a rozpočet schválil generálny riaditeľ batovského koncernu, Dominik Čipera.*“⁵⁵ Lichoběžníková stavba brněnského Domu služby mezi ulicemi Koblížnou a Jánskou byla svým nejužším průčelím obrácena do Malinovského náměstí. Tento Karfíkův první návrh pro Baťu měl podléhat obecným firemním zásadám typizace a standardizace prodejen, protože se však jednalo o první mrakodrap v Evropě, bylo třeba současně řešit u nás do té doby nezvyklé technické problémy. Na základě svých amerických zkušeností navrhl Karfík řadu vyjimečných

⁵³ Miroslav Lorenc byl předtím zaměstnán v Krejcarově architektonickém ateliéru v Praze, Antonín Vitek byl čerstvým absolventem Janákovy speciálky na pražské UMPRUM.

⁵⁴ Ulice Koblížná - Jánská, Brno, projekt: léto 1930, výstavba: podzim 1930 - prosinec 1931. MZA v Brně, pracoviště Zlín: Podnikový archiv Svít a. s., Zlín, fond Baťa II/8 Výstřižková služba, inv. č. 101; archiv KGVU Zlín: fond fotografií architektury, inv. č. S 519, 620, 621, 640. Viz obr. 12, 13.

⁵⁵ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 96.

řešení. První fáze projektu počítala s přibližně 60 metrů vysokou budovou o dvaceti třech podlažích. Spodní kubus osmi nadzemních podlaží s průčelím z horizontálně členěného celoskleněného pláště měl pokračovat věžovitou nástavbou s ustupujícími patry a terasami, členěnou vertikálně pomocí vyzdívek. Před započítáním stavebních prací ukázaly vrty do podloží, že únosná půda se nachází až v hloubce osmi metrů. Kostru budovy proto tvořila rámová železobetonová konstrukce položená na 245 pilotách a 65 cm silné železobetonové základové desce, vyztužené ještě 2 m vysokými žebry. Betonové sloupy, aby vyhověly extrémní hmotové a větrné zátěži, měly místo běžné armatury speciální ocelové vložky, takže jejich výsledný největší průměr byl pouhých 70 cm a nepřekážel provozu prodejen. Sloupy i stropy byly bedněny do posuvného ocelového bednění, stavební materiál byl do pater dopravován dvěma jeřáby uprostřed staveniště, na jejichž místě byly později zřízeny vertikální komunikace. Budova však nakonec v rozsahu původního projektu nebyla realizována. Vzhledem k neshodám s brněnským magistrátem Tomáš Baťa stavbu zastavil ve třiceti metrech výšky na osmé etáži, takže věžovitá nástavba pro kanceláře a byty nebyla provedena. Fasáda byla vyřešena jako závěsová stěna z 8 - 10 mm silného zrcadlového skla v ocelových rámech na výšku šesti podlaží. Patra oddělovaly průběžné parapety z bílého opaxitu, podsvícené a využité pro reklamní plochy. Celé přízemí bylo pojednáno jako jedna velká výkladní skříň s vnitřním i vnějším osvětlením. Sedmé nadzemní podlaží už bylo bez předsazené skleněné stěny, takže zde vznikl prostor pro ochoz opatřený kovovým zábradlím. V interiéru byly použity vyspělé technologie, především dva elektrické rychlovýtahy se signálními zařízeními, interní i externí telefonní linky, centrální vytápění a ventilace elektrickým odsávacím zařízením. Zdviže byly doplněny 155 cm širokým schodištěm přístupným z pasáže procházející napříč budovou. Vchod i východ z pasáže byly opatřeny kyvadlovými dveřmi. Podlahová plocha krytá xylolitem činila 700 m², typické vybavení prodejen odpovídalo baťovským standardům. V suterénu byla umístěna prodejna pneu, čištění a oprava obuvi a tzv. kinopedikúra, v přízemí byla zřízena prodejna a správárna punčochového zboží a dále prodejna hraček, v prvním až čtvrtém poschodí byly prodejny obuvi s pedikúrami, v pátém patře správárna obuvi, v šestém jídelna a

v sedmém patře kancelář jídelny a vedoucího provozu. Roku 1937 nařídil Jan Antonín Baťa v brněnském Domě služby rozsáhlé stavební úpravy spočívající v přemístění schodiště a výtahů a ve zvýšení nástavce budovy o jedno poschodí pro bufet a byty vedoucích zaměstnanců.

Další návrh Domu služby, který byl Karfíkovi svěřen v témže roce, byl určen do Bratislavy na Hurbanovo náměstí.⁵⁶ I zde Karfík zpracoval dvě verze, tentokrát z podnětu místního památkového úřadu, vyžadujícího zachovat průhled z náměstí k historické věži Michalské brány. Původní návrh měl čtyři nadzemní podlaží s ustoupeným horním patrem, fasáda byla opět pojata baťovsky: průběžná okna s bílými opaxitovými parapety byla směrem k Michalské bráně dynamicky zaoblena. Nakonec byl ale realizován projekt, kde celková hmota, rozčleněná na dvou- a pětipodlažní část, zmírnila hmotové kontrasty při současném zvýšení adaptability budovy. Také kombinace průběžného okna v nižší partii a křížového rastru oken u vyšší části stavby (vzdáleně připomínající rastr zlínských továrenských budov) účinně rozbila hmotovost objektu. Nosná železobetonová konstrukce byla opět postavena pomocí standardního posuvného ocelového bednění. Karfík se ve své architektonické koncepci opřel o noční účinek při umělém osvětlení, který odpovídal baťovskému charakteru reklamy; určující byly světelné kontrasty. Zajímavým prvkem bylo umístění hlavního vstupu do tupého nároží dvoupodlažní partie budovy. „...dom služby je príkladom rozdielneho pojatia priečelia, tak ako sa vyvinulo z moderného života v mestskej City. Mestský stred žije často intenzívnejšie vo večerných hodinách, než za bieleho slnečného svetla. Domy dostávajú dvojitú tvár: dennú a večernú. Úloha architekta je tak rozmnožená proti dobám, kedy tiene slnečných papršlekov boli najdôležitejším výtvarným prvkom architektúry. Kompozičné pravidlá, vyvedené z tejto požiadavky strácajú v modernej architektúre zmyslu, mírovie je nahradené neplastickým sklom, kde tiene sa strácajú v reflexoch v rôznom stupni priehľadnosti. [...] Vonkajšok hlavnej budovy naznačuje síce vnútornú betónovú konštrukciu, ale je zasadený do svetelného štvorca, vyvrcholeného neónovým nápisom.“⁵⁷ **Systém vnitřního vybavení obchodního domu byl standardní, v části suterénu byla umístěna**

⁵⁶ Viz obr. 14, 15.

⁵⁷ **Karfík, V.:** Dom služby. Baťa v Bratislave, in: *Slovenský staviteľ*, I, č. 8 - 12, s. 210, 1931.

opravna obuvi, v horních podlažích ubytovny, byty pro zaměstnance a také jídelna.

Současně s bratislavským obchodním domem vypracoval Karfík projekt na kostel v Petržalce (1930),⁵⁸ tehdy ještě samostatného města s patnácti tisíci obyvatel u Bratislavy. Prelát Petržalky, farář dr. Ľudevít Okánik, se po zbourání starého kostelíka, který musel ustoupit nově budované dopravní komunikaci Bratislava - Vídeň, pokoušel sehnat prostředky na novostavbu. Nechal si od několika slovenských architektů vypracovat plány v oblíbeném novogotickém stylu s rozpočtem kolem dvou milionů korun. To ale bylo příliš drahé. Obrátil se tedy na Baťu s prosbou o finanční pomoc při sbírce na kostel a Baťa místo peněz nabídl nápad, jak postavit chrám za tři sta tisíc, které měl Okánik již k dispozici. Po poradě s Karfíkem bylo dohodnuto, že on vypracuje plány založené na standardním zlínském stavebním modulu a Baťa věnuje projekt a zdarma zapůjčí posuvné bednění pro železobetonové konstrukce.⁵⁹ Vladimír Karfík navrhl longitudální chrámový prostor 50 x 16 m se sníženými bočními loděmi, sklobetonovou věží v průčelí a jehlanovým světlíkem osvětlujícím oltářní prostor. Tehdy byl u nás vůbec poprvé použit systém konstrukčního systému skeletové soustavy betonových sloupů u sakrální stavby.⁶⁰ „*Staviteľ trocha pokazil vežu nad vchodom. Zavinilo to čiastočne to, že som nemal čas na vykonávanie autorského dozoru, takže som po prvý raz videl kostol až hotový.*“⁶¹ V době provádění těchto prvních staveb už totiž Karfík musel odcestovat i do Anglie a podílet se tam na přípravných pracích pro stavbu jedné z Baťových zahraničních továren.⁶²

⁵⁸ Viz obr. 16, 17.

⁵⁹ Řešení vzbudilo mnoho kladných ohlasů v dobovém tisku, např.: „Nový kostel v Petržalce“, in: *Expres*, Praha, (16. 7.) 1932; „Největší obec...“, in: *Lidové noviny*, Brno (17. 7.) 1932; „Nahore katolický kostel v Petržalce...“, (pouze doprovodný text k obrázku) in: *Lidové noviny*, Brno (27. 7.) 1933; „Petržalský kostol projektovali Baťovi architekti“, in: *Robotnicke noviny*, Bratislava (17. 7.) 1932; „Baťa postavil na Slovensku kostel“, in: *Venkov*, Praha (2. 10.) 1932; „Prvý Baťov kostel na Slovensku“, in: *Ludový chýrnik*, Bratislava (9. 10.) 1932. Články pořízené výstřižkovou službou Argus Praha in: **MZA v Brně, pracoviště Zlín**: Podnikový archiv Svit, fond Baťa a. s. - Osobní oddělení II/8 - Výstřižková služba.

⁶⁰ Kostel byl postaven během léta roku 1932, od 12. července probíhaly výkopové práce, základní kámen byl položen dne 22. srpna a první slavnostní bohoslužba se konala 18. září. „Baťa postavil na Slovensku kostel“, in: *Venkov*, Praha, (2. 10.) 1932; „Základný kameň k novému kat. kostolu v Petržalke položený“, in: *Slovenská politika*, Bratislava, (23. 8.) 1932.

⁶¹ **Karfík, V.**: *Architekt si spomína*, s. 98.

⁶² Podrobněji k projektu továrny viz dále.

První rok zaměstnání u Bati zakončil Karfík třetím návrhem Domu služby, tentokrát v Liberci (1931).⁶³ Zde se mu podařilo realizovat elegantní stavbu se skleněným aerodynamickým pláštěm. Vyjímecné řešení bylo určeno tím, že se Baťovi podařilo zajistit v blízkosti centra jen malou rohovou parcelu, se kterou si ovšem Karfík poradil přímo bravurně. Vyhnal stavbu do výšky devíti stupňovitých podlaží, kromě schodiště použil i rychlovýtahy a nároží vybíhající v ostrém úhlu zaoblil.

Zajímavou byla pro Karfíka účast v soutěži o dokončení hotelu Společenský dům ve Zlíně (1932). Projekt byl roku 1930 nejprve svěřen Miroslavu Lorencovi, avšak ve fázi hrubé stavby došlo mezi ním a Baťou kvůli projektu kina k vážným neshodám, které v roce 1931 vyústily v Lorencův odchod z firmy. Proto Baťa vyzval Karfíka a Gahuru k soutěži o dokončení stavby. Ve 4. podlaží železobetonového skeletu měl každý z architektů zrealizovat svůj vzorový pokoj. „Pustil jsem se do toho s velkou vervou. Všechny pokoje v amerických hotelech, kde jsem bydlel, měly vlastní koupelnu. Přitom u nás to bylo jiné – ani v Praze nebyl hotel, který by měl koupelnu v pokoji, takže to byla vlastně na tehdejší dobu novinka. Vyštafiroval jsem celý pokoj – například jsem ho udělal celý z ohýbaného nábytku, oni totiž měli ohromnou dílnu, kde vyráběli židle pro prodejny, takové trošku bauhausovské – ohýbaná chromovaná trubka – tak jsem udělal i stolec, zrcadlo pro dámy... [...] Koupelnu jsem zařídil tím, co bylo tehdy k sehnání nejlepší, dal jsem tam i kytici, koberec, dokonce i telefon – to jsem měl všechno z Ameriky. [...] Takže mně tam vycházel pokoj 4,80 m hluboký + 2 m koupelna, vprostřed 3 m chodba a udělal jsem okno ne přes celou šířku pokoje (on [Gahura] udělal okno od sloupu ke sloupu, mně se to zdálo zbytečné, a tak jsem udělal americký... až nahoru). [...] Gahura] udělal pokoj asi 8,5 m – tedy nemožně hluboký, široký samozřejmě 3 m, ani umyvadlo, ani koupelna, říkal, že u schodiště z každé strany budou společné umývárny.“⁶⁴ Jindy maximálně úsporný Baťa tentokrát vybral nákladnější návrh Karfíkův, neboť se mu zalíbila myšlenka reprezentativního hotelového zařízení vhodného i pro mezinárodní klientelu.⁶⁵ Jedenáctipodlažní železobetonová rámová kostra stavby byla rozvržena do tří traktů o třinácti polích standardního

⁶³ Viz obr. 18, 19.

⁶⁴ Lukeš, Z. (interview): „Vladimír Karfík vypráví“, in: *Revolver revue*, 42, 2000, s. 295 – 296.

⁶⁵ Náměstí Práce, projekt: únor 1932, výstavba: 1931 – 1933. MZA v Brně, pracoviště Třebíč: fond H36 Baťa, a. s., stavební oddělení, Zlín, inv. č.: 13, 137; SOA Zlín, pracoviště Klečůvka: Okresní archiv Gottwaldov, fond OÚ - ONV Zlín, inv. č. 1247, 1725, 2344 - 2347, 4882 – 4885. Viz obr. 20 – 22.

zlínského stavebního modulu 6,15 x 6,15 m. Plášť budovy tvoří cihelné výplně se dvěma vertikálně otevíravými okny v každém z polí modulu. Parter hlavního průčelí byl celoskleněný, odkazující ke společenským funkcím dvou spodních podlaží. Na východní frontě bylo situováno požární únikové schodiště a budova ukončena střešním nástavcem o dvakrát třech polích modulu, sloužícím technickému zázemí letní terasové kavárny a výtahů. V první přízemní etáži byl ústředním prostorem foyer s recepcí a přilehlými administračními místnostmi. V zadním traktu bylo umístěno reprezentativní schodiště a vedle něj tři osobní výtahy. Z foyeru se vcházelo do francouzské a lidové restaurace, na toalety, ale byly zde zařízeny i prostory pro holičství, kadeřnictví a čistírnu obuvi. Za francouzskou restaurací byla situována ústřední kuchyně s pomocnými provozy, umývárny a skladišti. V druhé etáži byly zřízeny dvě kavárny a dvě přípravné pokrmů a nápojů a toalety. Také třetí etáž byla určena společenskému vyžití: herna, kavárna a tři společenské místnosti, dále přednáškový sál, toalety a ubytovna a umývárna pro mužský personál. Na schodišti mezi třetí a čtvrtou etáží byly vestavěny příčky, aby utlumily případný ruch ze společenských pater, neboť čtvrtou etáží začínaly obytné prostory: dvacet osm jednolůžkových a třináct dvoulůžkových pokojů pro hosty, čtyři pokoje pro personál a dvě skladiště. Pátá až desátá etáž byly vybaveny obdobně – pokoji pro hosty a personál a pomocnými servisními místnostmi. Z celkového počtu tří set pokojů jich mělo 254 samostatnou koupelnu, ale i do všech zbývajících byla zavedena teplá a studená voda. V každém pokoji bylo ústřední vytápění, telefon a signalizační zařízení pro obsluhu, pokoje byly vybaveny kovovým ohýbaným nábytkem podle Karfíkova návrhu. V desáté etáži byla navíc zřízena společná noclehárna a hromadné koupelny, ale také tělocvična. Poslední, jedenáctá etáž sestávala z otevřené letní taneční terasy se zděným jádrem s toaletami a kuchyní. Chodby situované ve středních traktech pater měly na obou koncích prosklené stěny, aby bylo v každém poschodí zajištěno maximální denní osvětlení a přímé větrání.

S příchodem hospodářské krize do země v roce 1931 stavební ruch ve Zlíně zpomalil a na počátku roku 1932 téměř ustal. Mnoho zaměstnanců tehdy dokonce obdrželo výpověď. Překonání krize a další závažná událost, smrt Tomáše Bati 12. června 1932, pak ale zásadně proměnily zlínský stavební vývoj. Nástupce

Tomáše, nevlastní bratr Jan Antonín, byl ochoten velkoryseji reagovat na světový vývoj architektury a jeho pojetí podniku i výstavby města a průmyslových satelitů bylo velkolepější, neboť splňovalo zásady nejen utilitárnosti a ekonomie, ale také propagace.

V rychle rostoucím Zlíně se stále projevoval jistý deficit občanské vybavenosti, kterou se snažilo stavební oddělení dohonit co nejrychleji. Například oblasti školství, jež od 20. let nabývalo na významu celorepublikově, se ve Zlíně věnovala velká pozornost.⁶⁶ Vyučování se někdy dokonce vyznačovalo speciálními pedagogickými metodami. Proto byli i nejlepší Baťovi architekti, jako Miroslav Lorenc nebo František L. Gahura, zapojováni do těchto zdánlivě méně důležitých úkolů. I mladý Karfík dostal brzy příležitost uplatnit se se svými nápady. Vyprojektoval nejprve školní víceúčelový sál (1932)⁶⁷ pro tělocvik, přednášky a promítání u Masarykových škol z dvacátých let, navržených arch. Gahurou. Aula o kapacitě více než šest set lidí byla situována v tzv. školní čtvrti ve Zlíně, kde měla sloužit pro dnes již neexistující Masarykovy školy. Budova v podélné ose sever - jih měla půdorysný rozměr 24,85 x 19 m, na jižním průčelí byl přístavek pro hygienické a technické zázemí o velikosti 2,75 x 4,85 m. Šlo o halovou železnou svařovanou konstrukci, jejíž příhradový nosník o rozpětí 19 m a výšce 160 cm byl volně uložen do kloubů na železných pilířích z U profilů. Výška haly byla vzhledem ke svažitému terénu na jižní straně 6,6 m a na severní 7,6 m. Stěna severního průčelí měla tloušťku 30 cm, zbývající obvodové stěny o patnácti centimetrech byly vyztuženy železnými pásky. Spárované zdivo bylo zevnitř omítnuto a stejně tak byly heraklitové desky, kryjící zvenčí příhradovou konstrukci, opatřeny cementovou omítkou. Okna v podélných stěnách tvořila souvislou plochu, skla byla zarámována v kovových rámech. Pouze některá křídla oken byla otvíratelná, aby sloužila ventilaci. Podlaha sálu sledovala přirozený spád terénu a byla opatřena cementovým potěrem, na toaletách šamotovou dlažbou. Střecha byla pokryta Ruberoidem. Na severním konci auly bylo zřízeno jeviště pomocí zvýšeného podia, na podélných stranách objektu byly zbudovány

⁶⁶ Vysoká úroveň školství později překvapila skupinu francouzských architektů při návštěvě Zlína v roce 1935.

⁶⁷ Školní čtvrť, Zlín. Projekt: listopad 1931, výstavba: prosinec 1931 – únor 1932, přístavba 1947. MZA v Brně, pracoviště Zlín: Podnikový archiv Svít, a. s., Zlín, fond Baťa – stavební oddělení, inv. č.: 60, 178. Viz obr. 23 – 26.

čtyři východy 150 x 200 cm a dva malé východy nouzové 85 x 200 cm. Do promítací místnosti v patře přístavku byl přístup zvenčí po železných schodech. V roce 1947 arch. Karfík nahradil přístavek vestibulem přes celou šířku budovy s prosklenými čely o hloubce tří metrů. V přízemí byly nově zřízeny dámské a pánské toalety, pokladna, šatna a bufet. Jednoramenným schodištěm přístupným z bufetu i z exteriéru se vystupovalo do projekční kabiny v patře. Do auly, upravené jako kinosál, se vcházelo třemi vchody, vycházelo se původními východy na podélných stranách budovy. Po stranách jeviště byly nově zřízeny dva malé nouzové východy 75 x 200 cm.

Později během působení u Bati Karfík zrealizoval i množství škol: základní (1934) a lidovou školu (1935) ve Zlíně, obecnou školu v Otrokovicích (1935), v roce 1936 občanskou školu ve Zlíně a roku 1937 byla dokončena tzv. pokusná měšťanská škola v Otrokovicích. I mimo zlínský region byly Baťou postaveny školy podle Karfíkových projektů: průmyslová škola v Uherském Hradišti (1938), lidová škola ve Zručí nad Sázavou (1939) a konečně škola v Partizánském (1940).

Baťova svérázná politika expanze nejen exportem obuvi, ale i zakládáním velkých dceřinných továren, brzy přivedla Karfíka k zahraniční urbanistické úloze. Satelitní průmyslová města společnosti Baťa se rychle rozrůstala ve všech koutech republiky i světa už od roku 1930. Za první satelitní město bratří Baťů lze považovat Otrokovice, pro něž první regulační plán vytvořil roku 1930 architekt F. L. Gahura.

Karfík byl už v roce 1931 vyslán do Anglie, aby mohl vytvořit svůj první komplexní zastavovací plán pro továrnu British Bata Shoe Company a přilehlé město East Tilbury.⁶⁸ Projekt byl od roku 1932 postupně realizován. Na rozdíl od Gočárova plánu ideálního průmyslového města, vytvořeného na zakázku firmy Baťa, a na rozdíl od většiny realizovaných satelitů nebylo East Tilbury navrženo na trojúhelníkovém, nýbrž na obdélném půdoryse. Jeho středem probíhala hlavní osa města zakončená továrním komplexem. V této ose byly umístěny dva parky a veřejné stavby. Hotel Společenský dům zpočátku sloužil za ubytovnu pro první zaměstnance, ale svůj apartmán zde měl i Baťa. Dále byly ve Společenském domě umístěny obchody, klubovna, jídelna pro šest set strážníků, taneční sál a francouzský

⁶⁸ Viz obr. 27 – 32.

restaurant. Podél hlavní osy města postupně vyrostly čtyři ubytovny pro svobodné, obchodní centrum, kino, nechyběl ani otevřený plavecký bazén, požární zbrojnice, pomník Tomáše Bati, škola a za městem zemědělská farma s třemi sty akry půdy. První tilburská továrenská budova, postavená lokálními kontraktory podle návrhu Vladimíra Karfíka, byla otevřena již v roce 1933. Konstruktivně se u tří- až pětipodlažních budov opakoval modulový systém železobetonových sloupů a cihlových výplní, převzatý ze Zlína. Cihlové rodinné dvojdomky byly také obdobou zlínských prototypů s plochou střechou, ovšem přizpůsobených anglickým tradicím. Všechny obytné bloky měly ve vnitřní části dětská hřiště. Nejstarší ulice Bata Avenue byla postavena během roku 1933, těsně před válkou se pak začalo s výstavbou domků pro vedoucí pracovníky s větším obytným prostorem: do přízemí Karfík situoval hlavní obytnou místnost s krbem, jídelnu, kuchyň s přístupem do zahrady, toaletu a garáž. V patře pak byly čtyři pokoje, koupelna a zapuštěná lodžie. Vznikaly ovšem také domy ještě více ovlivněny anglickou tradiční architekturou se šikmými střechami. Od poloviny třicátých let vytvořil podnik vlastní stavební oddělení, které nicméně nadále sledovalo původní urbanistický záměr.

V dubnu 1933 vyslal Jan Baťa Karfíka do USA k přípravným pracem pro stavbu další továrny se sídlištěm. Jednalo se o lokalitu Belcamp asi 20 km severně od Baltimoru (stát Maryland). Pozemek se zámkem z 18. století o rozloze asi 800 ha se nacházel v zalesněném území na špici zálivu Chesapeake Bay. Karfík musel nejprve divočinu zmapovat, teprve pak mohl začít s ideovým plánem, který byl obdobou anglického satelitního města, ovšem opět s ohledem na lokální sociální potřeby a tradice. Od rozdělané práce byl však v prosinci roku 1933 odvolán, neboť Baťa po dohodě se Státy projekt zastavil.⁶⁹

Na mnoha satelitních městech se Karfík podílel jen částečně - obvykle byl pověřen projekty společenských budov, ale dostával i jiné úlohy. V Otrokovicích Vladimír Karfík od poloviny třicátých let přispěl několika stavbami: dvěma již zmíněnými školami (1935 a 1937), Společenským domem (1936), domem obchodním (1936), činžovním bytovým domem (1937), koupalištěm (1938) a též se podílel na postupné výstavbě letiště v letech 1935 - 1939.

⁶⁹ Továrna se realizovala až po roce 1938, kdy bylo potřeba postavit výrobu vojenské obuvi.

Otrokovický Společenský dům byl výsledkem architektonické soutěže. Už někdy v roce 1934 totiž vyzval J. A. Baťa své architekty F. L. Gahuru, V. Karfíka a A. Vítka k soutěži na projekt, jehož základním zadáním byl půdorys hvězdy. Gahura s Vítkem navrhli křížový půdorys čtyřcípé hvězdy, zatímco Karfík zvolil ramena tři, přičemž se mu podařilo zachování dalšího požadavku, a sice použití standardní železobetonové konstrukce.⁷⁰ Jeho projekt zvítězil a arch. Karfík byl odměněn cenou dvanácti tisíc korun. Druhé místo obsadil F. L. Gahura a poslední skončil se svým projektem architekt Vitek. Karfíkův hotel Společenský dům⁷¹ na Bahňáku je tedy postaven na půdoryse trojčípé hvězdy, takže provoz v křídlech se stýká v ústřední hale, orientačním a komunikačním centru. Má čtyři podlaží a střešní nástavec, jedno křídlo je navíc podsklepeno. Stavba je založena na 8 m hlubokých pilotách, standardní nosná kostra ze železobetonu je vyplněna dutým zdívkem omítaným břizolitem zvenčí a vápennými omítkami zevnitř. Podlahy jsou z ohnivzdorných materiálů (cementový potěr, terazzo, xylolit), všechny místnosti mají ocelová okna s ventilačními křídly a jsou vytápěny vzduchotechnikou. Světla výška přízemí a prvního patra je 4,45 m, ostatní podlaží mají 2,96 m. Celková výška budovy včetně terasy je 17,4 m. Trojdílný zastřešený hlavní vchod s hlubokým zádveřím situovaným ve styčném prostoru dvou křídel vede do centrálního foyeru a bočními dveřmi také do křídel budovy. Recepce je umístěna pod schodištěm, umístěným ve druhém styku křídel. Trojúhelník doplňuje prostor se dvěma osobními výtahy a toaletami. Halu rozšiřuje prostor šaten a místnosti pro kadeřnictví a holičství. V jednom z přízemních křídel je restaurace, ve druhém multifunkční sál pro kino, divadlo nebo přednášky o kapacitě cca 380 osob. Projekční místnost v čele křídla je přístupná zvenčí samostatným vchodem. Ve třetím křídle přízemí je hospodářské zázemí: kuchyně a přípravná, umývárna, chladárna, sklady a šatny. Hospodářské křídlo má samostatné vstupy pro personál a je podsklepeno – v suterénu jsou další sklady potravin. V prvním

⁷⁰ Karfík se zřejmě inspiroval návrhem tzv. komunálního domu architektů Leningradského stavebního institutu K. Ivanova, F. Tjochina a P. Smolina, který byl publikován v souvislosti s tématem minimálního domu v časopise *Stavitel* roku 1930. Srovnej: *Lisický, EL: „Obytný dům - komuna“*, in: *Stavitel, XI, č. 5 - 6*, s. 74.

⁷¹ Náměstí práce, Otrokovice, místní část Bahňák, projekt: 1933, výstavba: červen 1935 – duben 1936, SOA Zlín, pracoviště Klečůvka: fond OÚ – ONV Zlín 1935 – 1949, inv. č.: 1060, 1993, 4354, 4608, 4618, 4620. MZA v Brně, pracoviště Zlín: Podnikový archiv Svit, a. s., Zlín, fond: Baťa – stavební oddělení, inv. č.: 87. Viz obr. 33 – 35.

patře je v jednom z křídel opět restaurace, v dalším taneční kavárna a ve třetím herny kulečnicku a pingpongu a knihovna se studovnou. Kavárnu s hernou spojuje kromě haly ještě společenská místnost, z níž je přístupná otevřená terasa nad hlavním vchodem. Terasy jsou také v čele každého z křídel. Kolem centrální haly jsou dále toalety, klubovny a obslužné místnosti. Druhé poschodí je určeno pro obytné účely. Hotelové pokoje jednoho křídla mají koupelny, v ostatních křídlech jsou k dispozici umývárny na chodbách. Na patře jsou také společné noclehárny, sklady a úklidové a odpočinkové místnosti pro personál. Třetí poschodí je vyhrazeno tanci a zábavě. V hale je situováno podium pro hudbu, taneční parket, bufet a toalety, křídla jsou pojata buď jako zasklené nebo otevřené zastřešené terasy. Malým provozním schodištěm mezi podiemi a bufetem je přístupný střešní nástavec nad taneční halou, kde je umístěna prádelna a strojovna výtahů.

Prostor náměstí v blízkosti hotelu Společenský dům Vladimír Karfík následující rok (1937) opticky uzavřel dlouhým nízkým blokem činžovního domu s obchody v přízemí.⁷² Dům na půdoryse písmene L měl standardní železobetonovou kostru s cihlovými výplněmi, v suterénu garáže a prádelny, obchody a služby v parteru a nad ním dvě patra bytů. Byla traktována čtyřmi samostatnými vchody se schodišti a do průčelí zasunutými lodžie. Nároží ohybu pomyslného písmene L bylo zaobleno a lodžie byly protaženy přes roh. Betonové sloupy nosné konstrukce byly příznány pouze v přízemí.

Od roku 1938 byla budována Baťova továrna se sídlištěm ve Zručí nad Sázavou, kde byly v roce 1939 podle arch. Karfíka (ve spolupráci s Miroslavem Drofou) realizovány projekty školy a Společenského domu. Na Slovensku se od roku 1934 budovaly Batizovce (dnešní Svit), kde Karfík rovněž přispěl návrhem Společenského domu (1942). V letech 1938 - 1945 Baťa stavěl Baťovany (Partizánske), kde Karfík vyprojektoval školu (1940), Společenský dům (1942) a navíc městu věnoval i svůj neprovedený návrh kostela pro Otrokovice z roku 1937, který byl realizován v letech 1943 - 1949. Pro satelitní město Borovo v dnešním Chorvatsku navrhl Vladimír Karfík sportovní stadion (1939),⁷³ období zlínského SK Baťa.

⁷² Viz obr. 36, 37.

⁷³ Karfík sem byl toho roku osobně vyslán, díky čemuž se ještě naposledy ve svém životě setkal s Frankem L. a Olgivanou Wrightovými, kteří byli právě na návštěvě rodné země manželky.

Karčík pracoval i na projektech drobných prodejen obuvi po celé republice. Nešlo pouze o prodejny Baťovy levné a kvalitní obuvi; i tyto malé Domy služby nabízely komplexní péči o nohy zákazníka včetně oprav bot, prodeje punčochového zboží, pedikúry a masáží. Karčík postupně vyprojektoval Dům služby v Kolíně (1930), Domy služby v Teplicích, Chomutově a Olomouci, které byly realizovány roku 1933 a o rok později pak Domy služby v Čáslavi a pražských Vysočanech. V roce 1935 byly podle Karčíkových návrhů postaveny Domy služby v Piešťanech, Jihlavě a Praze – Vršovicích, následující rok vznikl druhý Dům služby v Bratislavě, takzvaný „Malý Baťa“ na Obchodní ulici, a dále Dům služby v Hustopečích⁷⁴ a Otrokovicích.⁷⁵ V roce 1938 si připsal Karčík na konto poslední menší obchodní domy v Trnavě a Klatovech. Bohatě prosklené, konstruktivisticky laděné fasády obchodních domů prosazoval Baťa i v těchto menších městech, ale často zde byla realizována jen uměřenější forma průčelí.

Návrhy obchodních domů Vladimír Karčík uzavřel projektem reprezentativního Domu služby Baťa v Amsterdamu, realizovaný roku 1938.⁷⁶ Obchodní dům byl postaven na nejznámější obchodní ulici Kalverstraat, hned vedle konkurenční společnosti Salamander. Na druhé straně ulice byl plavební kanál a spodní voda zde dosahovala hloubky pouhých 30 cm pod terénem, takže nízká únosnost terénu vyžadovala stavbu na pilotách. Ve značné části ulice ještě převládala historická zástavba, a tak nové stavby svými rozměry musely podle regulí městského úřadu sledovat původní úzké parcely a také stylovou jednotu. Karčíkovi se přesto podařilo prosadit celoskleněnou baťovskou fasádu navzdory předpisům.⁷⁷

Karčík se ve Zlíně podílel i na běžné projekční produkci, například na návrzích typizovaných učňovských domovů, svobodáren a průmyslových budov, ve spolupráci s ostatními kolegy v projekční kanceláři. Byl aktivní i v oblasti rodinného bydlení, jehož těžiště ve Zlíně spočívalo ve výstavbě kolonií rodinných domků. Po smrti Tomáše Bati roku 1932 se díky

⁷⁴ MZA v Brně, pracoviště Zlín: Podnikový archiv Svít, a. s., Zlín, fond: Baťa – stavební oddělení, inv. č.: 32. Viz obr. 38 – 41.

⁷⁵ MZA v Brně, pracoviště Zlín: Podnikový archiv Svít, a. s., Zlín, fond: Baťa – stavební oddělení, inv. č.: 171. Viz obr. 42 – 45.

⁷⁶ SAS Bratislava: Sběrka fotografií moderní architektury. Viz obr. 46 – 47.

⁷⁷ Uliční průčelí byla z režného zdiva, někdy dokonce záměrně nakloněná nad chodník, aby zůstal zachován charakter historických částí Amsterdamu. Viz Karčík, V.: *Architekt si pomíná*, s. 113.

velkorysejšímu názoru nového šéfa Jana Antonína⁷⁸ standardní bydlení postupně diferenciovalo a Karfík se specializoval na typové i atypické domky pro vedoucí pracovníky firmy Baťa. Vývoj jeho názoru lze sledovat od jednodomku typu Sehnal ve čtvrti Nad ovčírnu (1933)⁷⁹ přes projekty typu Ríša (1934),⁸⁰ u kterých byla baťovská kostka rozšířena o přízemní verandu, jejíž střecha sloužila jako terasa přístupná z patra domu.⁸¹ Ve svažitém terénu zlínských čtvrtí byl v letech 1936 – 1938 typový samostatný domek ve variantách „Ríša“, „Ríša I“ a „Ríša II“. Rozdíly těchto variant spočívaly především v kubaturách (750 – 810 m³) a umístění garáží. U typu „Ríša“ byla garáž součástí přístavku vstupní verandy s otevřenou terasou nad ní, typy „Ríša I a II“ měly garáže v suterénu. Základní půdorysný rozměr domu se pohyboval kolem 8,5 x 9,5 m, veranda se velikostí a často i vzhledem různila. Jejím charakteristickým prvkem byl na fasádě z režného zdiva přiznaný železobetonový překladový věnec, který opticky odděloval obezdění horní terasy. Prosvětlení verandy typovými okny bylo individualizováno podle přání majitelů, stejně jako prosvětlení ostatních místností; někdy byla veranda dokonce pojata jako otevřená zastřešená terasa s průhledy do okolí, jindy naopak ztratila funkci vstupní předsíně a byla přístupná pouze z obývacího pokoje, při němž sloužila jako zimní zahrada. Z verandy se obvykle vcházelo do nevelké centrální haly s dvouramenným schodištěm do patra a suterénu. V prostoru vedle schodiště byla šatna, z níž byl přístup na WC s umývadlem a do pokoje služky. Do jídelny se vcházelo buď přes obývací pokoj nebo dveřmi z kuchyně, za kterou byla ještě spižárna. Dubem obložené schodiště, osvětlené pomocí úzkého vysokého okna charakteristického právě pro domky tohoto typu, vedlo do patra se třemi ložnicemi, velkou koupelnou a již zmiňovanou terasou na střechu verandy. Podsklepení domu bylo pouze částečné, různilo se podle typu domu s garáží nebo bez, s prádelnou, dvěma sklepy a kotelnou. Světlá výška suterénu činila 200 cm, u přízemí a patra 280 cm, stropy byly fošinkové se záklopem a omítané na rákos.

⁷⁸ Zřejmě měl Jan Baťa ještě v živé paměti velkou hádku z roku 1926 s bratrem Tomášem, který mu tehdy za žádných okolností nechtěl povolit stavbu domu většího, než měli všichni ostatní zaměstnanci.

⁷⁹ MZA v Brně, pracoviště Zlín: Podnikový archiv Svit, a. s., Zlín, fond: Baťa – stavební oddělení, inv. č.: 39. Viz obr. 48 – 51.

⁸⁰ Tento typ V. Karfík původně navrhl pro jednoho z ředitelů ve slovenském městě Batizovce, (dnešní Svit), jehož výstavba začala v roce 1934. Ve Zlíně se typ Ríša stavěl až v letech 1936 – 1938.

⁸¹ MZA v Brně, pracoviště Zlín: Podnikový archiv Svit, a. s., Zlín, fond: Baťa – stavební oddělení, inv. č.: 39. Viz obr. 52 – 55.

Vnitřní omítky byly vápenné, podlahy parketové, palubkové, xylolitové nebo v provozních částech domu opatřené šamotovou dlažbou či cementovým potěrem. Spodní stavba z betonu o tloušťce 35 cm nesla cihelné obvodové zdivo silné 38 cm, vnitřní příčky měly tloušťku 10 nebo 15 cm. Plochá střecha s mírně zvýrazněnou betonovou římsou byla kryta Ruberoidem.

V roce 1935 započal nový rozvoj zlínské bytové výstavby vyhlášením mezinárodní soutěže. Při této příležitosti byl v červnu na popud arch. Gahury pozván ředitelem Čiperou do Zlína i slavný Le Corbusier, který se právě účastnil Kongresu bytové péče v Praze.⁸² Podle vzpomínek Vladimíra Karfíka vznikla myšlenka bytové soutěže již v roce 1933, kdy byla sestavena přípravná komise ve složení architektů B. Fuchse, P. Janáka, F. L. Gahury, F. Schustera ze Stuttgartu a prof. E. Schöna ze Záhřebu. Do soutěže bylo zasláno celkem 289 návrhů z devíti zemí a V. Karfík také přihlásil projekt (s lapidárním názvem „Karfík“),⁸³ který architekt vypracoval podle poněkud odvážnějších představ o bydlení, než obvykle mělo vedení firmy Baťa. Avšak vzhledem k mezinárodní účasti v reprezentativní architektonické soutěži si mohl v konkurenci s ostatními návrhy toto invenční myšlení dovolit. Jde o částečně podsklepený dům o půdoryse cca 14,6 x 8,7 m a obytné ploše 70 m². Obytný prostor nad suterénem je vzhledem k ostatnímu přízemí o metr zvýšen. Zajímavostí jsou vertikálně otevíravá jednoduchá okna amerického typu, jinak se dům formálně podobá baťovským domkům – obvodové zdivo vrchní stavby ze spárovaných cihel o tloušťce 37 cm zděných s izolační vzduchovou mezerou spočívá na betonu spodní stavby o tloušťce 34 cm. Nadpraží a parapety oken jsou orámovány vertikálně položenými cihlami, betonový sokl spodní stavby je omítnut. Dvě samostatné ploché střechy lemují mírně předsazené betonové římsy, výrazným prvkem jsou komínová tělesa, především krbové, jež vystupuje z líce fasády hned vedle wrightovského rohového okna u verandy. Vstup přes otevřenou zastřešenou verandu vede do předsíně s vestavěnými skříněmi a dubovou vlýskovou podlahou. Z ní se vchází do obývací haly, kuchyně, do suterénu a zvýšeného přízemí. Místnosti tohoto podlaží mají světlou výšku 2,9 m. Obývací pokoj s krbem a

⁸² Ve Zlíně se Le Corbusier zdržel asi šest týdnů a kromě návrhu rodinného domu se zabýval také urbanistickým řešením města Zlína.

⁸³ Nad Ovčírnou/U lomu 629, projekt: 1934, výstavba: do dubna 1935. MZA v Brně, pracoviště Třebíč: fond H36 Baťa, a. s., stavební oddělení, Zlín, inv. č.: 2. Viz obr. 56 – 58.

parketami má šířku domu, což umožňuje příčné provětrání a výhledy do tří světových stran, neboť jedno z oken pokoje probíhá wrightovsky přes nároží u verandy.⁸⁴ Součástí pokoje je jídelna v blízkosti dveří do kuchyně. Ta má xylolitovou podlahu, sporák s ventilací a samostatný průduch v komínovém tělese, úklidovou skříň, zabudované sklopné žehlicí prkno, dřez pod oknem a velké pracovní plochy. Zvýšené přízemí o světlé výšce 2,75 m je přístupné šesti schody z předsíně. Chodba široká 1,2 m a nad schody - ve stěně těsně pod stropem - osvětlená pomocí otvoru vyplněného sklobetonovými tvárnicemi, vede do koupelny (xylolitová podlaha) a třech ložnic s parketami, vápennými omítkami a vestavěnými skříněmi. Vnitřní příčky jsou cihelné o tloušťce 10 a 15 cm, stropy fošinkové. Suterén o světlé výšce 2,6 m je vzhledem ke svažitému terénu zapuštěn do země jen částečně. Garážová vrata systém kladek skládá na třetiny ke stropu. Vedle garáže je komora pro služebnou s umývadlem a palubkovou podlahou, dále velký sklep sloužící současně jako prádelna, kotelna a je zde i samostatné WC. Všechny místnosti suterénu jsou přirozeně osvětleny i odvětrány okny, podlahy jsou pokryty cementovým potěrem. Do obytných prostor domu vede ze sklepa metr široké jednoramenné schodiště o osmi stupních. „*Porota medzinárodného zloženia zasadala dosť dlho a nakoniec rozhodla, že prvá najvyššia cena patrí švédskemu architektovi Svedlundovi, druhá profesorovi A. Benšovi z pražskej UMPRUM, tretia mne a štvrtá A. Vítkovi zo Zlína. Bolo však udelené ešte ďalšie veľké množstvo cien, odmien a čestných uznání. [...] Generálny riaditeľ rozhodol, že [...] päť najvyšších cien sa postaví na jednom pozemku a že budú tvoriť akúsi stálu výstavu bytovej kultúry. Pritom prehlásil, že Karfíkov návrh sa mu nepáči a že Karfík sa tam za trest presťahuje.*“⁸⁵ Pátou cenou byl odměněn návrh Le Corbusiera, avšak pro nákladnost nakonec nebyl realizován.⁸⁶

Mezinárodní soutěž zahájila období, v němž se významně zvýšil obytný standard a variabilita při výstavbě rodinných domů ve Zlíně. Od roku 1936 byly u filmových ateliérů realizovány

⁸⁴ Původně byl do obývacího pokoje navržen ještě jeden úzký okenní otvor v blízkosti vstupních dveří - jak ukazuje výkres pohledů, nebyl však proveden.

⁸⁵ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 115.

⁸⁶ Další významné zahraniční návštěvy se dočkal Zlín ještě téhož roku v září, kdy se v Praze konal 3. mezinárodní sjezd architektů střední Evropy. V rámci kongresu navštívila Zlín skupina slavných architektů činných ve Francii, mj. August Perret, Tony Garnier, Rob Mallet - Stevens, Paul Valéry, Josef Vago nebo Albert Laprad. Ohlasem na cestu Francouzů pak bylo vydání jedenáctého čísla časopisu *Architecture d'Aujourd'hui* ročníku 1935.

Karříkem navržené domky oživené malou terasou nad garáží v přízemí,⁸⁷ nebo na Nivách větší domy pro nadřízené zaměstnance, například pro pana Slámu a Zelinku (1936),⁸⁸ které byly rozšířeny o prostor v přístavbě obytné verandy na délku celého domu, popřípadě u nich Karřík použil nestandardní architektonické prvky jako wrightovské okno probíhající přes nároží objektu. Také Zavrtálkova vila na Letné,⁸⁹ dvoupodlažní částečně podsklepený dům s plochou střechou, je opět variantou větších domů pro nadřízené firmy Baťa. Základní rozměr vily 10 x 10 m v přízemí z jedné strany rozšiřuje veranda s pracovnou (10 x 3,30 m), která nese otevřenou obezděnou terasu. Obytná plocha činí 329 m², celková kubatura je 943 m³. Z nástupní terasy chráněné cihlovou zídkou vedou hlubokým závětrím jednokřídlé dveře do ústřední schodišťové haly opatřené parketami, která je opticky rozšířena nástupem na dvouramenné schodiště do suterénu a patra. U nástupu na schodiště jsou vestavěné dubové skříně a vstup do pracovny. Z haly dále vedou dveře do obývacího pokoje, kuchyně, pokoje pro služebnou a na WC. Obývací pokoj je z jedné strany spojen velkými prosklenými posuvnými dveřmi o šířce 2 metry s jídelnou a ze strany druhé dveřmi dvoukřídlými s bohatě prosklenou pracovnou. Tentýž prosvětlený charakter má i dlážděná veranda se dvěma velkými jednoduchými okny, přístupná z pracovny. Všechny společenské místnosti mají taktéž parketovou podlahu. Jídelna je úzkými dveřmi spojena s kuchyní dlážděnou šamotovými bílými dlaždicemi. Z ní je přístupná spižárna s přirozeným osvětlením pomocí menšího okna a cementovým potěrem na podlaze. Pokoj služebné je opatřen palubkami a k němu přilehlé WC s umývadlem opět šamotovou dlažbou. Světlá výška přízemí je 2,90 m, stěny mají vápennou omítku. Dvouramenné schodiště do patra, o dvakrát devíti stupních a šířce schodů i mezipodesty 1,05 m, je obloženo dubem a z podesty osvětleno podlouhlým čtyřdílným oknem. Světlá výška patra činí 2,80 m, všechny tři ložnice i chodba mají parkety, vápenné omítky, vestavěné skříně a po jednom okenním otvoru. Komora na prádlo hned vedle schodiště má palubkovou podlahu,

⁸⁷ Terasa ovšem nerozšiřovala obytný prostor jako u typu Říša, ale naopak obytná plocha domu byla garáží a terasou umenšena. Viz obr.

⁸⁸ MZA v Brně, pracoviště Třebíč: fond H36 Baťa, a. s., stavební oddělení, Zlín, inv. č.: 2. Viz obr. 59 – 62.

⁸⁹ Ulice U Zimního stadionu, projekt: 1936, výstavba: červenec 1936 - únor 1937. MZA v Brně, pracoviště Třebíč: fond H36 Baťa, a. s., stavební oddělení, Zlín, inv. č.: 2. Viz obr. 63 – 65.

koupelna šamotovou dlažbu. Prosklenými jednokřídlými dveřmi se z chodby v blízkosti schodiště vstupuje na obezděnou nekrytou terasu s cementovou dlažbou. Místnosti suterénu o světlé výšce 2,1 m - sklep, garáž, kotelna na tuhá paliva a prádelna - mají cementové podlahy a přímé osvětlení okenními otvory. Garáž má dvoukřídlá vrata otevíravá ven. Obvodové zdivo spodní stavby z 35 cm silného betonu opatřeného omítkou nese horní stavbu z cihel o tloušťce 38 cm. Vnitřní zdi mají 10 a 15 cm, stropy jsou fošinkové se záklopem a omítkou na rákos. Okna jsou dřevěná typová, betonová nadpraží oken i dveří jsou zvenčí zakryta vertikálně položenými cihlami. Plochá střecha má přes líc zdiva přetažené betonové římsy, je pokryta Ruberoidem.

Vila pana Rojta Nad Ovcírnou,⁹⁰ dokončená roku 1937, byla rozšířenou variantou Zavrtálkova domu s obytnou verandou tak, že horní terasa byla částečně vysunuta přes půdorys domu, čímž v patře přibyla jedna ložnice a v přízemí vznikla malá otevřená veranda, zastřešená terasou. Vladimír Karfík ve Zlíně realizoval také dva domy inspirované pobytem u Franka Lloyda Wrighta. Domek na Zálešné (1936)⁹¹ a vila pana Gerbeca⁹² v téže zlínské čtvrti, postavená roku 1937 a rozšířená prakticky ihned po dostavbě, roku 1938, měly wrightovsky nízké valbové střechy s výrazně vyloženými římsami a krytými venkovními verandami u vstupů do interiéru. Gerbecova vila navíc po přístavbě přízemního křídla se dvěma velkými okny přes roh⁹³ a obezděnou terasou v patře získala vzhled ještě bližší Wrightovým domům na křížovém půdoryse. V roce 1937 Vladimír Karfík navrhl pro Baťova zaměstnance ing. Drkoše letní dům v Luhačovicích, který byl vzhledem k lokalitě pojat rustikálně. Naopak další vila navržená roku 1938 mimo území Zlína, vila ing. Pálky v Liptovském Mikuláši, je ukázkou vzorového funkcionalistického obytného domu.⁹⁴

Samostatnou kapitolou Karfíkových projektů rodinných domů ve Zlíně pak byly jeho návrhy čtyř ředitelských vil stavěných během let 1939 – 1941 stranou šachovnicové zástavby, jejichž architektura i rozloha se dosti lišily od běžné baťovské produkce. „Štyria najdôležitejší direktori dostali strach z hospodárskeho krachu

⁹⁰ MZA v Brně, pracoviště Třebíč: fond H36 Baťa, a. s., stavební oddělení, Zlín, inv. č.: 3. Viz obr. 66.

⁹¹ MZA v Brně, pracoviště Třebíč: fond H36 Baťa, a. s., stavební oddělení, Zlín, inv. č.: 3. Viz obr. 67.

⁹² MZA v Brně, pracoviště Třebíč: fond H36 Baťa, a. s., stavební oddělení, Zlín, inv. č.: 3. Viz obr. 68.

⁹³ Jedno z oken je zároveň oknem francouzským, takže umožňuje vstup ze zimní zahrady do exteriéru.

⁹⁴ Viz obr. 69, 70.

po vojne a svoje úspory chceli čiastočne vložiť do výstavby veľkých rodinných domov. Nakúpili veľké parcely s krásnymi stromami. V literatúre si našli vzory, každý v inom štýle. Dominik Čipera v podobe anglického vidieckeho sídla, Jožka Hlavnička v tzv. koloniálnom štýle, Hugo Vavrečka v našom kotěrovskom štýle a Jan Malota v porýnskom predhitlerovskom.⁹⁵ Vily měly vstupní čestné dvory, na fasádě byly opatřeny hrubými omítkami (kromě domu Čiperova), sedlovými či valbovými střechami a dalšími - pro Zlín nezvyklými - architektonickými prvky zvenčí i zevnitř.⁹⁶ Na parcele Čiperovy vily Vladimír Karfík navrhl a zrealizoval i miniaturní domek správce s maximálním využitím prostoru včetně podkrovní. Domek byl opatřen lichoběžníkovým okenním arkýřem, střešním oknem a dřevěným baldachýnem u vstupního závětrí.

V oblasti sportovních staveb přispěl Karfík ve Zlíně novou tělocvičnou (1934)⁹⁷ u Masarykových škol, takže sousední, taktéž Karfíkův, víceúčelový sál mohl být později upraven jako kino (1947). V roce 1934 vzniklo i letní koupaliště v areálu továrny, jehož existenci však musel Karfík prosadit lstí: „*Menej úspechov sme u vedenia závodu mali s telesnou kultúrou. Postavil sa síce futbalový štadión s primitívnu tribúnou, keď som však raz generálnemu riaditeľovi Čiperovi a súčasne starostovi mesta Zlína nadhodil, že internáty s desiat'isícmi mladými robotníkmi a robotníčkami by mali mať aj telocvičnu a otvorenú aj krytú plaváreň, Čipera ma div neroztrhol...*“⁹⁸ Karfík dal povolení v době Čiperovy nepřítomnosti podepsat jednomu z jeho zástupců, a tak mohl přece jen postavit padesátimetrový otevřený bazén s filtrovanou vodou (1934). „*Nakoniec Jan Baťa podpísal aj stavbu podobného bazénu v Otrokoviciach.*“⁹⁹ Další koupaliště bylo zřízeno na Januštici ve Zlíně,¹⁰⁰ v roce 1935 byl u staré cihelny podle Karfíkova návrhu vybudován již zmíněný stadion a tenisové dvorce v jeho sousedství.

⁹⁵ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 129.

⁹⁶ Podrobně k ředitelským vilám viz Novák, P.: *10 + 1 baťovských vil*, Zlín: Pavel Novák za podpory sponzorů, 2000.

⁹⁷ MZA v Brně, pracoviště Třebíč: fond H36 Baťa, a. s., stavební oddělení, Zlín, inv. č.: 32. Viz obr. 71, 72.

⁹⁸ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 130.

⁹⁹ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 130. Otravické koupaliště bylo postaveno v roce 1938.

¹⁰⁰ Projekt je síce signován Vladimírem Karfíkem, avšak chybí u něj datace; koupaliště vzniklo pravděpodobně mezi lety 1934 - 1938. MZA v Brně, pracoviště Třebíč: fond H 36 Baťa a. s., Zlín - stavební oddělení, inv. č. 135..

Rok 1935 znamenal také počátek výstavby areálu filmových ateliérů na Kudlově v sousedství Lesního hřbitova nad Zlínem.¹⁰¹ Vladimír Karfík zde zúročil návštěvu filmového studia v Los Angeles roku 1929, které si tehdy pečlivě prohlédl i po konstrukční stránce. Kudlovskou budovu rozdělil na dvě části: třípodlažní podsklepená budova pro administrativu a laboratoře sestávala ze standardní průmyslové železobetonové kostry o 2 x 3 polích modulu, výplně stěn byly cihelné, okna typizovaná. Na tuto část byla napojena železová konstrukce (rovněž podsklepené) části vlastního ateliéru, která měla nenosné obvodové zdivo bez oken a zastřešena byla pomocí příhradových nosníků. Filmový průmysl ve Zlíně se rozvíjel natolik úspěšně, že v roce 1940 musel Karfík v areálu přistavět samostatnou budovu laboratoří.

Příhradový systém použil Karfík i při stavbě evangelického kostela ve Zlíně roku 1936.¹⁰² Kostel na nároží Štefánikovy třídy a Kamenné ulice je vstupním průčelím obrácen do Štefánikovy třídy. Budova sestává ze tří hmotových jednotek: chrámu, sborové místnosti a zvonice. Chrámová loď je navržena jako svařovaná halová konstrukce z železných sloupů nesoucích tři vodorovné příhradové vazníky a z výplňového zdiva. Sborová místnost a zvonice jsou z cihelného zdiva, zvonice je navíc zpevněna železobetonovým pilířem v západní stěně, ukotveným do masivního betonového věnce v základu. V ozvučném prostoru, kde jsou umístěny dva zvony, je věž po obvodu proražena dvaadvaceti úzkými podlouhlými otvory a její plochá stříška je završena plastikou kalicha. Fasády mají omítku stříkanou bílou. Vchod do chrámu trojdílnými dveřmi je přístupný po širokém betonovém schodišti ze Štefánikovy třídy. Naproti zádveří, ve výklenku mezi dvěma schodišti vedoucími do bohoslužebné síně, je šatna a za ní sklad, po stranách hlavního vchodu dámské a pánské toalety a v prostoru pod schodištěm zvonice kancelář. Na západ od foyeru vybíhá hranol sborové místnosti zakončený malou kuchyní a nouzovým východem a prolomený jedenácti okenními otvory. Modlitebna kopíruje spád svahu a je vzhledem k ostatním částem objektu vyvýšena. Je přístupná dvěma betonovými schodišti o šířce 2,5 m, oddělenými od foyeru příčkami. Kazatelna přiléhá ke stěně za bohoslužebným stolem na nízkém podiu, nad ní je kůr

¹⁰¹ MZA v Brně, pracoviště Třebíč: fond H 36 Baťa a. s., Zlín -stavební oddělení, inv. č. 22. Viz obr. 73 – 78.

¹⁰² Štefánikova třída, projekt: květen 1936, výstavba: říjen 1936 až květen 1937. SOA Zlín, pracoviště Klečůvka: fond OÚ – ONV Zlín 1935 – 1949, inv. č.: 1374. Viz obr. 79 – 81.

přístupný ze schodiště zvonice. Za lavicemi modlitebny byl zřízen vedlejší vchod dvoudílnými dveřmi, oddělený od poslední řady lavic betonovou zídkou. Podélné stěny jsou otevřeny čtrnácti podlouhlými okenními otvory, šest okenních otvorů se nachází také nad kůrem. Okna jsou prefabrikovaná z betonových tvárnic, otevírají se pouze některá ventilační sklopná křídla umístěná v každém druhém okně. Podlahy jsou opatřeny cementovým potěrem, omítky všech místností hladké. Střešní konstrukce je pokryta dvojitou lepenkou položenou na bedněni, stropní podhledy ošalovány a podbity tepelnou a zvukovou izolací.

V roce 1936 byl postaven také menší Společenský dům ve Zlínské čtvrti Díly jako lokální kulturní centrum s obchody, tělocvičnou a kinosálem.¹⁰³ Třípodlažní budova obchodního a společenského domu ve Zlínské čtvrti Díly je založena na standardním modulu železobetonové konstrukce sloupů s průvlakem o 3 x 7 polích, takže půdorysný rozměr je přibližně 18,5 x 43 m. Rámová konstrukce je vyplněna cihelným zdivem a velkými okny s ventilačními křídly, vnitřní příčky jsou cihelné o tloušťce 10 a 15 cm. Všechny stropy s podlahami jsou betonové, opatřené cementovým potěrem, střecha je plochá, krytá Ruberoidem na škvárobetonovém podkladu. Spodní podlaží, určené pro kino či divadlo a pomocné prostory je zapuštěno do strmého terénu a rozšířeno z každé strany o jedno modulové pole. Kinosál pro 474 osob má spádovanou podlahu a před promítací stěnou nevelké podium. Za ním je v přístavku šatna s WC a sprchami pro herce. Sál má tři únikové východy a dva vstupy z foyeru, ve kterém je šatna, bufet a pokladna. V přístavku jsou umístěny toalety pro obecnost, pod širokým dvouramenným schodištěm do patra vedou dveře do místností rozvodny, kotelny a uhelny. Jedněmi z dveří pětídílného hlavního vchodu do kina se vchází na schodiště vedoucí do projekční kabiny, vestavěné v mezipatře nad šatnou ve foyeru. Přízemí je určeno pro obchod a služby. Vedle velkého obchodního prostoru (3 x 3 pole) jsou zde i samostatné specializované prodejny a dále opravny bot a punčoch, kadeřnictví a holičství a místní knihovna s čítárnou. První poschodí je po obvodu ze tří stran opatřeno ochozem se zábradlím, přístupným celkem pěti dvoukřídlými dveřmi ze všech hlavních prostor patra: z tělocvičny, herní kavárny, klubovny a schodišťové

¹⁰³ Štefánikova třída, Zlín, projekt: únor – březen 1936, výstavba: duben – prosinec 1936. MZA v Brně, pracoviště Třebíč: fond H 36, Baťa a. s., Zlín – stavební oddělení, inv. č.: 22, 135. Viz obr. 82 – 84.

haly. Na podlaží jsou dále šatny pro sportovce se sprchami a toalety přístupné z haly. Podlaží je řešeno tak, aby se mohly všechny společenské prostory v případě potřeby spojit.

Stavbou, na niž byl Vladimír Karfík z celé své architektonické tvorby zřejmě nejpyšnější, byla zlínská administrativní budova firmy Baťa.¹⁰⁴ Vedení nejprve uvažovalo o stavbě tří standardních pětipodlažních budov, jaké běžně vznikaly v areálu továrny. Podle archivních materiálů si však už Tomáš Baťa pohrával s myšlenkou mrakodrapu ve Zlíně a s Karfíkem o tom hovořil.¹⁰⁵ Zřejmě i proto arch. Karfík Janu Baťovi předložil alternativu: „*Jana Baťu myšlienka mrakodrapu nadchla, uvažoval aj o reklamno – propagačnej hodnote výškovej budovy. Dal sa presvedčiť, aby budova po technickej stránke bola v špičkovom provedení: kompletne klimatizovaná (systém Carrier), automatické výtahy s rýchlosťou 3,5 metra za sekundu, kancelárie typu ‚veľkopriestor‘, podľa možnosti bez priečok, a ak sú potrebné, tak všetky priečky zasklené z montážnych dielcov. Jedno podlažie 80 x 20 metrov pre asi dvesto pracovníkov. Výtahová hala, schodisko a sociálne zariadenie mimo pracovného priestoru, aby sa nestrácala priehľadnosť.*“¹⁰⁶ Téměř 80 metrů vysoká budova o sedmnácti podlažích, stavěná od září 1936 do září 1937, se na čas stala nejvyšší stavbou v republice a druhou nejvyšší v Evropě.¹⁰⁷ Byla opět založena na standardní modulové síti železobetonové sloupové konstrukce v modulu 6,15 x 6,15 m s cihelnými vyzdívkami a opatřena Slavíkovými obklady. Unikátní byl nápad Jana Bati na umístění kanceláře ve výtahu situovaném v nároží základního půdorysu. Karfíkovi se podařilo zrealizovat pojízdnou kancelář 6 x 6 m s klimatizací, signalizačním zařízením, rozhlasem a dokonce i umývadlem se studenou a teplou vodou.

Roku 1940 byla vyhlášena veřejná soutěž na katolický kostel s památkem tragicky zahynulého Tomáše Bati. Mezi účastníky patřili například F. L. Gahura, J. Gočár, K. Roškot, J. Sokol a další. Karfík do soutěže přispěl projektem, který pojal poněkud odlišně od svých ostatních návrhů sakrálních staveb: „*Ja som urobil návrh pre kostol, pripomínajúci vzdialene anglickú gotiku: veľká veža bola umiestnená nad križovaním lodí. Táto verzia gotiky*

¹⁰⁴ MZA v Brně, pracoviště Třebíč: fond H 36, Baťa a. s., Zlín – stavební oddělení, inv. č. 12. Viz obr. 85 – 90.

¹⁰⁵ Archivní záznam cituji v plném znění v kapitole Kritika pramenů a literatury, části Prameny. MZA v Brně, pracoviště Zlín: Podnikový archiv Svit a. s. Zlín, fond Baťa, I - Správa společnosti, inv. č. 41.

¹⁰⁶ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 124.

¹⁰⁷ Nejvyšší evropskou budovou té doby byl palác Všeobecné bankovní jednoty v Antverpách, Belgie (87 m).

*bola podaná pomocou odvážnej betónovej konštrukcie, takže som medzi súťažiacimi nevyzeral nedomodne.*¹⁰⁸

Po skončení druhé světové války „naše projekčné oddelenie, zamerané na zahraničné stavby, spočiatku nedostávalo veľa práce“.¹⁰⁹ Vladimír Karfík ovšem pracoval pro několik oddělení projekční kanceláře najednou a do velké míry samostatně. Zapojoval se do nejrůznějších úkolů, jeden z nich se týkal i urbanistické úlohy pro území Zlína. V poválečném období totiž nastala potřeba zrevidovat baťovské ideje bytové výstavby. Kolektiv architektů F. L. Gahura, V. Karfík, V. Kubečka, T. Slezák, A. Vitek a J. Voženilek vypracoval v roce 1946 regulační plán města, kterým zohlednil rozvoj bytové výstavby východním směrem. Architekt Karfík byl vedením podniku, který již oficiálně nespravoval žádný z rodiny Baťů, vyzván k projektu činžovních domů nejprve pro Fučíkovu čtvrť ve východní části města, poté pro čtvrtě Zálešná a Obeciny.¹¹⁰ Vladimír Karfík se částečně opřel o zkušenosti z projektu bytového domu na náměstí otrokovické čtvrti Bahňák z roku 1937. Sídliště Fučíkovy čtvrti, na Zálešné a Obecinách budovaná v období první dvouletky (1946 - 1948), byla ovšem pojata poněkud odlišně. Šlo o cihelné nosné konstrukce s podsklepením a železobetonovými stropy, vycházející ze skandinávské bytové tradice. Mírný svah Fučíkovy čtvrti umožnil odstupňovat jednotlivé vchody třípodlažních domů, takže každá část měla i samostatně řešenou plochou střechu, zatímco domy na Zálešné a Obecinách byly realizovány v jednodolných blocích. Fasády ze spárovaných cihel byly oživeny balkony se zábradlím z vlnitého plechu nebo perforovaných betonových desek. Montovaná schodiště byla osvětlena okny na celou výšku schodišťového prostoru, v chodbách byly umístěny shozy domovního odpadu přímo do spalovacích pecí v suterénu. Tří- nebo i čtyřpokojové byty o ploše minimálně 59 m² a více - s předsíní, koupelnou, samostatným WC a kuchyní s vestavěným zařízením - měly ústřední dálkové vytápění.

Nový regulační plán Zlína také počítal s dalšími objekty, které v jeho rámci navrhnul a realizoval Vladimír Karfík. Na západním konci náměstí Práce vyprojektoval šestipodlažní budovu úřadů

¹⁰⁸ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 116. Viz obr. 91, 92.

¹⁰⁹ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 139.

¹¹⁰ MZA v Brně, pracoviště Zlín: Podnikový archiv Svít a. s. Zlín, fond Svít I/1, inv. č. 155. Viz obr. 93 - 97.

Krajského národního výboru¹¹¹ na půdoryse písmene H, s hlavním vstupem z náměstí Práce ve spojovacím křídle. Kostra trojtraktu byla navržena opět standardní ze železobetonu, výplně tentokrát nikoliv cihelné, ale z montážních betonových desek s hotovým povrchem. Realizováno bylo nakonec pouze křídlo podél hlavní komunikační osy Zlín – Otrokovice. Současně V. Karfík pracoval na poslední verzi projektu krytých městských lázní¹¹² v místě bývalé cihelny na východ od studentských domovů, v blízkosti Karfíkem navrženého stadionu s kurty. Dispozičně šlo o dvě samostatné provozní skupiny, a sice o parní lázně s léčebnými koupelemi a halu plaveckého bazénu (12 x 25 m), jejíž konstrukce vycházela z holandských zkušeností společnosti Sportfonsen-bad. Jižní stěna haly, otevíravá posuvným systémem, byla kompletně prosklena, takže během léta umožňovala maximální kontakt s exteriérem. Samozřejmou součástí komplexu byly šatny, sprchy, WC, vanové koupele pro léčebné účely, parní lázně, masérny a bufet, umístěný v galerii nad bazénem.

V roce 1947 se Zlín dočkal druhé návštěvy architektů z Francie. Ti přijeli do země u příležitosti výstavy francouzské architektury v Praze a opět byli zvědaví na unikátní Zlín. Na Augusta Perreta, jakož i na André Hermanta tentokrát nesmírně zapůsobila Karfíkova administrativní budova, označili ji i urbanistické pojetí Zlína za jeden z mezníků československé architektury.

SVŠT 1946 – 1971

Poválečná situace nakonec Vladimíra Karfíka ze Zlína odvedla, a to do Bratislavy. Ředitel zdejšího chemického podniku Dynamit Nobel ing. Ríša, někdejší Karfíkův kolega z Baťových závodů v Batizovcích, se na něj obrátil s nabídkou vypracování projektu továrny na výrobu umělých vláken, Závodu míru. Karfík měl také navrhnout obytnou kolonii pro budoucí zaměstnance, kde byl i pro něj určen byt. V téže době se navíc ozval ing. Franc, kamarád z Ameriky a později také spolupracovník ve Zlíně u Bati, který přesídlil do Bratislavy už o pár let dříve, aby pracoval ve stavební firmě Skorkovský. Navrhoval, že by jeho stavební firma projekt

¹¹¹ Na návrhu spolupracoval s arch. Vladimírem Kubečkou; podle Karfíkových slov však jen „narychlo dali dohromady projekt“. **Karfík, V.:** *Architekt si spomína*, s. 139.

¹¹² První návrh krytých lázní od V. Karfíka pochází z roku 1936, na poslední verzi spolupracovali Ladislav Ambrožek a Josef Holeček. Viz obr. 98 – 103.

Dynamitky zrealizovala a současně by Karfík při ní založil projekční oddělení. Tato dvoustranná nabídka tedy rozhodla o tom, že od léta 1946 přijal místo v Bratislavě.¹¹³ Zpočátku bydlel u ing. France a za rodinou dojížděl do Zlína, ale už před Vánocemi nastěhoval své dvě dcery do nového podnikového bytu v Mírové kolonii. Manželka Jaroslávka byla v té době s vážnou chorobou hospitalizována v Praze, kde nakonec v červnu 1947 zemřela.

Během prvních měsíců v Bratislavě se Vladimír Karfík setkal ještě s jedním známým: se svým někdejším spolužákem z pražské Techniky, architektem Emilem Bellušem. Ten nyní přednášel na Slovenské vysoké škole technické v Oddělení architektury a pozemního stavitelství, a měl v plánu vytvořit samostatnou fakultu.¹¹⁴ Ponoukal Karfíka, aby začal přednášet typologii staveb a vedl studentské projekty zaměřené na průmyslové a administrativní budovy. I tuto nabídku nakonec Karfík po počátečním zdráhání přijal a po roce mimořádných přednášek na Odboru inženýrského stavitelství se stal řádným profesorem nově založené fakulty architektury a pozemního stavitelství.

Mezitím architekt Karfík pracoval pro Chemické závody Dynamit Nobel. V rámci první dvouletky realizoval na Vajnorské ulici v letech 1946 – 1948 moderní chemický závod složený z několika částí: na přízemní obloukovou vrátnici navázal dvoupodlažní část budovy se zasedací místností, lékařskou ordinací a kuchyní s jídelnou, za kterou plynule pokračuje trojpodlažní objekt pro administrativu, projekci a laboratoře. Za vstupním sektorem jsou situovány přízemní výrobní haly se střídavě rovnými, shedovými a skořepinovými střechami. Celému areálu dominuje šestipodlažní budova pro chemickou výrobu, s osmiúhelnými okenními otvory u schodiště a vodní nádrží na střeše. V sousedství závodu bylo souběžně budováno sídliště pro zaměstnance, Mírová kolonie. Karfík navrhnul trojpodlažní typové bytové domy z cihel s litými betonovými stropy a plochými střechami, jaké v poválečných letech postavil i v několika zlínských čtvrtích. Bytovky doplnil do půdorysu písmene L nižšími objekty s obchody a službami v parterech. Čtvrť vybavil jeslemi, lékařským střediskem a dětskými hřišti mezi domy.

¹¹³ Ze zlínského podniku ovšem odešel podle archivních záznamů oficiálně až 3. září 1946. MZA v Brně, pracoviště Zlín: fond Baťa – II/2 Osobní evidence, inv. č.: 7 - Kniha přijatých a propuštěných zaměstnanců.

¹¹⁴ To se Bellušovi podařilo roku 1950, kdy byla založena Fakulta architektury a pozemního stavitelství. V roce 1976 byla fakulta dále rozdělena na Fakultu architektury a Fakultu pozemního stavitelství.

Už v roce 1947 Karfík pro Chemické závody vyprojektoval administrativní budovu, která byla postavena na Račianské ulici. Jde o skladbu spojených kubusů, nižší část objektu je dvoupodlažní, na ni navazuje část šestipodlažní. Fasáda má výrazné vertikální členění meziokenními pilíři a silně vyložená desková římsa střechy kryje ochoz ustupujícího patra. Do železobetonového skeletu budovy Vladimír Karfík navrhl velkoprostorové kanceláře oddělitelné pohyblivými příčkami a na střechu situoval jídelnu s vyhlídkou. V blízkosti budovy byla realizována obytná čtvrť Biely kríž (1948). Rozlohou je o něco menší než předchozí Mírová kolonie a dispozičně jde o dvou- a třípokojové byty; zajímavostí jsou wrightovská rohová okna. Ostatní občanské vybavení je shodné jako v Mírové kolonii, později zde byl - po změně funkce blízké administrativní budovy na školní - postaven podnikový internát pro 300 učňů (1950).

V roce 1948 vyprojektoval Vladimír Karfík přímo v areálu Chemických závodů stadion tělovýchovné jednoty Sokol Dynamitka a v témže roce pro odloučené pracoviště Dynamitky, závod Slovenský hodváb v Senici, Společenský dům. Jde o hmotové seskupení třech jednoduchých kubusů, přičemž boční stěny víceúčelového sálu jsou pilovitě zkoseny. Roku 1949 Karfík navrhl pro chemický provoz v Senici soukenickou halu.

Vladimír Karfík souběžně projektoval i pro další slovenské investory: V Bojnicih rekonstuoval lázeňský dům Mier (1947),¹¹⁵ v Bratislavě pro Lučebné a farmaceutické závody vyprojektoval osmipatrový obytný dům na ulici F. Kráľa (1948). Šlo o tzv. bodový dům ve svažitém terénu, založený na variabilní skeletové konstrukci, která umožnila byty různé velikosti, od garsonky až po čtyřpokojový ředitelský byt. Dům se dvěma suterény obsahoval též společné prádelny, sušárny, sklepy, garáže a také internátní pokoje pro svobodné zaměstnance podniku. V roce 1949 Karfík navrhl obytný dům na Zahradnícké ulici pro zaměstnance bratislavské Techniky, a sice ve spolupráci s kolegou architektem J. Medveckým. Dům na obdélném půdoryse měl na šesti poschodích celkem dvacet jedna bytů různé velikosti. Sem se brzy po dostavbě V. Karfík s rodinou přestěhoval. Vícepodlažní bytové domy navrhl v roce 1955 také pro Košice.

¹¹⁵ Původně - ještě jako zaměstnanec J. A. Bati, jenž lázně koupil, měl Vladimír Karfík celý areál vyprojektovat nově. K tomu však kvůli válečným okolnostem již nedošlo.

Roku 1948 spolu s arch. Medveckým navrhl generel závodu Matador v Púchově a generel závodu V. Širokého v Revúci. O rok později s Medveckým vyprojektoval autobusové velkogaráže ČSAD v Bratislavě - Trnávce, u nichž opět použil skořepinovou konstrukci střech s pojízdňím bedněním jako u továrenských hal Dynamitky.

V rámci vysokoškolské výzkumné činnosti se skupina ing. G. Turzonova, ing. K. Šafránka a doc. J. Harvančíka vytvořená arch. V. Karfíkem zabývala vývojem velkopanelových domů. Už v roce 1952 byl na Sjezdu architektů v Praze představen podrobný projekt panelového domu, který Karfík vypracoval spolu se svými studenty a asistenty. Návrh vzbudil značnou pozornost, byl prvním v Československu. V roce 1953 pak byl během tří měsíců smontován v Bratislavě na Kmeťově náměstí poschod'ový panelový dům s třiceti šesti dvoupokojovými byty. Rámy panelů tvoří skelet s modulem 390 cm v příčném i podélném směru a jsou vyplněny keramzitovou hmotou.¹¹⁶ Panelová konstrukce byla také použita při stavbě základní školy s devíti třídami v Mírové kolonii roku 1955 podle projektu týmu Karfík – Harvančík. Škola měla učebny v modulu 8,1 x 8,1 m s výhodným bilaterálním denním osvětlením z protilehlých stran. Technologie výstavby spočívala v systému celomontovaných keramzitových panelů s předpjatým rámem a monolitickými zvedanými stropy. Díky úspěchům s panelovou výstavbou byl Vladimír Karfík v roce 1956 jmenován laureátem Státní ceny Klementa Gottwalda a také děkanem Fakulty architektury a pozemního stavitelství pro školní roky 1956/57 a 1957/58.

Významným a dlouholetým spolupracovníkem na fakultě i při projektové činnosti byl docent A. Rokošný. Spolu s ním navrhl Vladimír Karfík na Slovensku i mimo něj řadu budov: 1950 to byl Chemicko – technologický ústav při SVŠT na Kollárovo náměstí v Bratislavě. Budova má sedm nadzemních a dvě podzemní podlaží, je završena rovnou střechou. Její hlavní průčelí členěné výraznými vertikálami lizén je doplněno plošným ornamentem z obkladaček na parapetech. Konstrukčně jde o železobetonový skelet o třech traktech; součástí budovy je aula o kapacitě 230 míst, která je řešena jako amfiteátr, jehož nejnižší část je položena v suterénu. Roku 1954 navrhl arch. Karfík ve spolupráci s A.

¹¹⁶ Keramzitové panely se brzy přestaly vyrábět a byly nahrazeny panely železobetonovými. Karfík se ve svých projektech vrátil převážně ke skeletovým konstrukcím.

Rokošným Výzkumný ústav PMH v Bratislavě na Dukelské ulici a laboratoře pro uhelný výzkum v Turčianských Teplicích. V týmu s Rokošným vznikla také v roce 1955 budova Vysoké školy ekonomické a Fakulty farmaceutické na náměstí Odbojářů v Bratislavě. Fasáda rastrovaná vertikálně posuvnými okny je obložena tyrkysově zbarvenými keramickými čtverci 2 x 2 cm a doplněná předsazeným proskleným vstupním portálem. Funkčně byla budova přizpůsobena požadavkům variability vzhledem ke dvěma rozdílným provozním nárokům. Krajní křídla na modulové osnově 5,40 x 5,40 m byla určena pro klidové prostory kateder, zatímco střední část na modulu 5,40 x 6,60 m slouží přednáškám a laboratorním pracem. Aula s kapacitou 300 posluchačů má lomenicovou konstrukci, vestibul auly byl navržen současně jako odpočinkový areál oživený sklobetonovou vitráží. Do prostoru vestibulu byl navíc vložen arkýř části knihovny.

Kolektivním projektem Vladimíra Karfíka a jeho kolegů ze SVŠT byl návrh do soutěže na odbavovací budovu letiště v Bratislavě z roku 1961. Tým navrhl halu o půdoryse 36 x 66 m zastřešenou pomocí speciální zavěšené konstrukce, avšak jeho zásadním nedostatkem bylo zkrřížení provozů v dispozici, takže se projekt v soutěži neumístil.

V roce 1963 podal tandem Karfík - Rokošný soutěžní návrh na budovy Univerzity v Dublinu, roku 1964 se věnovali urbanistické úpravě náměstí Práce a nového vstupu do bývalé Baťovy továrny ve Zlíně. V roce 1967 realizovali novou přístavbu k budově Vysoké školy ekonomické a téhož roku vypracovali projekt Společenského klubu Univerzity Komenského. Klub byl uvažován v úzké proluce na Kamenném náměstí v Bratislavě jako ocelová konstrukce s průčelím z ocelových rámu „Cor Ten“ odolávajících korozi, do nichž měla být vsazena neotvíravá dvojskla ložená do neoprénových vložek a chráněná mřížovými slunolamy. Součástí klubu měly být i ubytovací prostory hotelového typu s plnou klimatizací, ale projekt nakonec nebyl proveden. Stejně tak nebyl realizován ani ideový návrh obchodního domu Prior a tržnice z roku 1968, který byl uvažován pro Centrální tržnici v Bratislavě. Posledním společným dílem Karfíka a Rokošného byla realizace přístavby k Univerzitě Komenského na Šafárikově náměstí v Bratislavě v roce 1969. Šestipodlažní budova s pásovými okny byla vsazena tělocvičnou do staršího univerzitního objektu. Dále

sem byla situována knihovna, posluchárny, některá pracoviště kateder a v suterénu garáže.

Mimo Bratislavu vyprojektovali Karfík s Rokošným v roce 1967 administrativní budovu a laboratoře pro Výzkumný ústav automatizace a mechanizace v Novém Městě nad Váhem. Hlavní budova o pěti traktech obsahovala kanceláře dělené montovanými příčkami, ale i kanceláře velkoprostorové a laboratoře speciálně navržené o rozponu 14,4 m, s klimatizací a sdruženým osvětlením. Vedlejší budova s přednáškovým sálem zastřešeným soustavou příhradových nosníků byla navržena jako monolitická železobetonová konstrukce na modulu 7,2 x 7,2 m. Fasády byly ozvláštněny barevnou mozaikou.

V té době začal Vladimír Karfík spolupracovat s kolegou z řad svých někdejších žáků, s arch. Štefanem Šlachtou. Spolu s ním vyprojektoval v roce 1968 Dům služeb a hotel RaJ pro náměstí SNP v Bratislavě, který byl navržen s otočnou střešní restaurací s vyhlídkou. Se Šlachtou roku 1968 vyprojektoval také generel závodu AVIA a její administrativní budovu v Žilině. V roce 1969 pak vypracovali projekt administrativní budovy Závodů těžkého strojírenství v Martině.

Vladimír Karfík také vytvořil několik projektů se svou třetí ženou, Světlou Karfíkovou, také bývalou studentkou. Byl to například soutěžní návrh na internátní školu z roku 1964 nebo jejich pozdější rodinný dům v Brně na Barvičově ulici v Jiráskově čtvrti z roku 1970. Zde zopakoval motiv kryté, ale do stran průhledy otevřené vstupní terasy, podobně jako u svého prvního rodinného domku ve Zlíně z roku 1935.

SUPO A URBION 1971 – 1978

V červenci 1972 odešel profesor Vladimír Karfík ze SVŠT do důchodu. To ovšem ve skutečnosti znamenalo novou etapu jeho tvorby, neboť nastoupil do Slovenské urbanisticko – projektové organizace (SUPO) v Bratislavě, kde ostatně již od roku 1971 působil na poloviční úvazek jako konzultant. Ateliér vedl ing. arch. M. Hladký. K dalším mladým kolegům v Karfíkově skupině patřili jeho bývalí žáci, architekti J. Komrska, J. Žiaran, M. Gažík, Ľ. Klaučo a P. Beňuška. Roku 1973 byla organizace SUPO přičleněna k URBIONu, Státnímu institutu urbanismu a územního plánování. Během svého působení v těchto organizacích se arch. Karfík zabýval pěti základními tématy: urbanistickými

prognózami, urbanisticko – architektonickými studiami městských aglomerací a specializovanými studii průmyslových areálů, typizačními a normativními tématy a také projektovou činností.

Pravděpodobně prvním projektem z oblasti prognóz, do něhož se roku 1971 Vladimír Karfík zapojil, byla vizionářská studie „Komplexné mesto“ architektů M. Hladkého a J. Žiarana.¹¹⁷ Jednalo se o teoretický návrh městského komplexu přibližně pro šedesát tisíc obyvatel uvažovaného v oblasti středního Slovenska.¹¹⁸ Městská struktura měla být uspořádána s ohledem na pěší dostupnost bydlení, pracovišť, služeb i oddechových areálů tak, aby byla minimalizována nutnost pohybu obyvatel. V nejbližším okruhu kolem centrálního náměstí byly soustředěny jednotlivé funkční celky jako městské centrum s hlavními úřady a občanskými službami, tzv. bloková centra – výškové multifunkční jednotky v blízkosti obytných bloků, obsahující garáže, obchody a jejich sklady, jesle a školy, některá pracoviště, ale také byty a rekreační zařízení v horních poschodích. Na toto rozšířené centrum navazoval jednak blok výrobní a jednak bytová centra, řešená buď jako komplexní rodinné bydlení nebo jako bydlení kolektivní. Ve stejné vzdálenosti od centra se nacházelo také dopravní centrum a oblast vyhrazená pro intenzivní rekreaci a sport. V nejvzdálenějším okruhu bylo situováno letiště, regionální centrum a také obydlí vymezená pro nejstarší generaci. Karfík do projektu přispěl aplikací velkoprostorových řešení nejen v průmyslu, administrativě či v obchodních centrech, ale nově také ve školství.

Dobový předpoklad vzniku rozlehlých sídelních pásů městských aglomerací otevíral problematiku zvýšeného dopravního tlaku na stávající městská centra. Nejožehavějším tématem bylo tou dobou v URBIONu zlepšení dopravní situace v Bratislavě. Karfík řešil tuto otázku návrhem vysunutých „Motocenter“ (1972),¹¹⁹ záchytných uzlů automobilové dopravy na obvodu města. Motocentra měla výhledově odlehčit osobní i nákladní dopravní zatížení, byla však reakcí na již existující

¹¹⁷ Jednalo se o teoretický návrh městského komplexu uvažovaného v oblasti středního Slovenska, určeného přibližně pro šedesát tisíc obyvatel. Obdobné vize se v urbanisticko – architektonických ateliérech objevovaly již od šedesátých let jako nové možnosti řešení městských celků.

¹¹⁸ Obdobné vize se v urbanisticko – architektonických ateliérech objevovaly již od šedesátých let jako nové možnosti řešení městských celků.

¹¹⁹ Karfík, V.: „Motocentrá“, in: *Projekt, XIV, č. 158 - 9 (6 - 7), 1972, s. 52 - 53.*

nárůst automobilizace a potřeby dopravy v širších regionálních dimenzích.

Roku 1975 Karfík v kolektivu Hladký, Komrska, Beňuška vypracoval prognostickou studii „Superstruktury v urbanismu“. Šlo o snahu aplikovat v urbánních dimenzích v malém měřítku již pozitivně ověřený příhradový konstrukční systém. Běžná prostorová stropní deska systému Gyro a délce hrany 1 - 2 m byla modelem pro projekt desky dlouhé asi 30 - 36 m a vysoké 20 - 25 m, takže by v jejím vnitřním prostoru mohly vzniknout sedmi- až osmipodlažní obytné, obslužné, parkovací nebo dopravní celky. Tým tímto způsobem vytvořil tři teoretické projekty: nadzemní obytný komplex, motocentrum nad dálniční křižovatkou a výstavní areál umístěný v konstrukci mostu nad řekou.¹²⁰

V rámci tematiky urbanisticko – architektonických studií pro městské aglomerace se roku 1975 Karfík s kolektivem Hladký – Hruška – Komrska podílel na vzniku urbanisticko zastavovací studie stanice podzemní hromadné dopravy „Dunaj“ v hloubce dvaceti sedmi metrů pod terénem tak, že prostor nad stanicí byl otevřený formou světlíků, čímž bylo umožněno osvětlení suterénních prostorů přirozeným zdrojem. Také systém podchodů pro pěší od budovy Univerzity Komenského až po divadlo Malá scéna měl otevřené stropní prostory. Roku 1978 byla v URBIONu vyhlášena vyhledávací soutěž na lokalitu pro nové Národní divadlo. Tým Karfík – Komrska – Nagy umístil komplex budov na nábřeží Dunaje v Petržalce, jako protiváhu Harmincovu muzeu. Mimo divadla byl v místě lokalizován také hotel, galerie a další objekty, projekt však nebyl vybrán.

Studiemi v oblasti průmyslu byly projekty vypracované s kolegou L. Klaučem: stavební dvůr Petržalka – jih (1972), kam Karfík situoval pronajímatelné výrobní prostory.¹²¹ V Martine arch. Karfík v roce 1972 vyprojektoval administrativní budovu Martimexu a v roce 1973 taktéž v Martině Výzkumný ústav traťového hospodářství. Avšak nejvýznamnější Karfíkovou studií v oblasti průmyslového urbanismu byl roku 1973 ve spolupráci s arch. J. Andříkem a L. Klaučem projekt „průmyslového areálu Martin – sever“. V návrhu byl položen důraz na vytvoření vstupního areálu se vzdělávacími, společenskými, ubytovacími,

¹²⁰ Posledně zmíněný projekt byl uvažován jako varianta bratislavského mostu na Košické ulici.

¹²¹ Tématem pronájmu továren se Vladimír Karfík zabýval již dříve, viz Karfík, V.: „Pronajímatelné továrny“, in: *Projekt*, VIII, č. 6, obr. 16, s. 124 - 127, 1966.

rekreačními, sportovními, zdravotnickými a dalšími zařízeními, a to na ploše 20 - 25% celkové rozlohy areálu. Dalšími studii byly průmyslový areál v Turčianskej kotlině a železniční areál pro MTH ve Vrútkách (1974).

Na počátku sedmdesátých let se projevila potřeba progresivnějšího způsobu výstavby. Také Vladimír Karfík byl v rámci typizačních a normativních prací při SUPO zapojen do řešení nové konstrukční soustavy pro občanskou a bytovou výstavbu. Ve skupině arch. D. Kaliské se v letech 1972 – 1973 zabýval výzkumem použití univerzální velkorozponové konstrukční soustavy „UNIVEKS“ v urbanistických dimenzích. Kromě tohoto základního zadání tým zohlednil celkovou problematiku a podstatu konstrukční soustavy tak, aby vznikla urbánní struktura maximálně flexibilní, adaptabilní a polyfunkční. Nešlo tedy pouze o typizaci jednotlivých objektů, ale o vytvoření univerzální kostry. Nejmenší použitelná buňka měla stanoveny rozměry 135 x 135 cm, od ní pak byl odvozený konstrukční modul 810 x 810 cm. Výzkum se zabýval použitelností modulu pro různé dispozice a cílem byla možnost vrstvení a nahraditelnosti při adaptacích. Uvažovala se jeho aplikace v administrativě, u vertikálních parkovišť, ve školství a bytové výstavbě. Dále se ověřovalo využití UNIVEKSu v rozvojových lokalitách pro novou výstavbu, ale také pro dostavbu již existujících funkčních areálů.

Poněkud odlišnou Karfíkovou teoretickou prací v oblasti typizace a standardizace byla více než dvoustranová kompilace „Štandardy pre automatizáciu urbanistického projektovania“, sestavená v letech 1975 – 1976. Jednalo se o encyklopedické shrnutí normativ a ukazatelů pro všechny urbanistické funkce, pro bydlení, služby i výrobu.

Mimo teoretické studie Karfík v roce 1974 vypracoval také několik variant projektu nové budovy URBIONu, realizaci se však nepodařilo prosadit. Také proto začal Vladimír Karfík uvažovat o změně pracoviště. Bratislavský Studijní projekční a typizační ústav (SPTÚ), v němž pracovali jeho přátelé a žáci z fakulty a se kterým Karfík už dříve několikrát spolupracoval, mu nabídl stálé místo. Architekt s Ústavem podepsal smlouvu, avšak koncem září přišla nečekaná prosba o několikátýdenní pomoc při výuce architektury na ostrově Malta. Karfík ji milerád

vyslyšel aniž by tušil, že Malta se stane jeho příštím působištěm a domovem na téměř čtyři roky.

MALTA 1978 – 1982

V polovině října 1978 Vladimír Karfík přiletěl na ostrov, aby se podílel na osamostatnění republiky Malta po odchodu Britů.¹²² Začal vyučovat na Fakultě architektury a pozemního stavitelství, nejprve zkušebně na dobu šesti týdnů jako hostující profesor. Poté s ním vedení školy prodloužilo smlouvu, takže nakonec zde jako řádný profesor zůstal až do srpna roku 1982. Současně byl jmenován do funkce vedoucího Oddělení architektury na katedře. Přednášel typologii staveb a základy perspektivního zobrazování a ke každému z předmětů sepsal také učebnici v angličtině.¹²³ Kromě toho vedl nejen závěrečné studentské architektonické a konstrukční projekty, ale také teoretické diplomové práce zaměřené na statistiky, analýzy či laboratorní pokusy z oblasti stavebnictví.

V rámci reformy bylo v roce 1978 studium architektury na Maltě prodlouženo z pěti na sedm let, přičemž čtyři semestry byly takzvaně pracovní. Během nich studenti pracovali na státních zakázkách pod vedením svých profesorů a za dozoru Ministerstva veřejných prací anebo zadavatelských organizací, které studentům vyplácely mzdy. Na vládních projektech se ovšem podíleli velkou měrou i samotní profesori. Když Vladimír Karfík přišel na Maltu, zapojil se nejprve jako konzultant do již rozpracovaného projektu budovy Mediterranean Conference Centre ve Valletě, který spočíval v rekonstrukci a adaptaci historického lazaretu Řádu rytířů sv. Jana ze 16. století¹²⁴ na moderní centrum s osmi sály, 120 m dlouhou výstavní síní, divadlem a dalšími provozy.¹²⁵ Dalšími projektů už se profesor Karfík účastnil jako vedoucí projektant. „Na škole nám zadali rad projektov, z ktorých časť sa realizovala už počas nášho pobytu. Niekedy nám z ruky brali ešte nie celkom dokončené projekty – chýbali kóty a detaily, a začali ich hneď stavať. Občas sme mali obavy, ako to dopadne, a tak sme niekedy

¹²² Roku 1964 Brity kolonizovaná Malta vyhlásila nezávislost a v roce 1974 se stala republikou. Sociální reformy vlády a snaha posílit samostatnost republiky vedly roku 1977 ke stávce britských občanů pracujících na Maltě ve vědě, lékařství a školství. Všichni stávkující byli okamžitě propuštěni a maltská vláda se obrátila do zahraničí s žádostí o odborníky.

¹²³ Karfík, V.: *Perspective Drawing*, Msida: The University of Malta, 1982; Karfík, V.: *Typological Data*, Msida: The University of Malta, 1982.

¹²⁴ Jako nemocnice sloužila budova až do roku 1918, poté několikrát změnila svou funkci.

¹²⁵ Centrum bylo slavnostně otevřeno 11. února 1979.

*details doriešili improvizovane až na samotnej stavbe.*¹²⁶ Mezi státní zakázky patřil například Národní stadion v Ta Quali se zastřešenou tribunou, tělocvičnou a ubytováním pro sportovce, slévárna v Hal Far, přístavba muzea Fine Arts, reprezentační budova administrativy pro korporaci Malta Dry Docks - největší průmyslový podnik na ostrově, adaptace křesťanského střediska Peace Laboratory, otevřené skladiště kontejnerů v prostoru starobylé pevnosti, administrativní budova, radiolokační stanice a molo pro Transshipment Depot, založené přímo v moři u Kalafrany, tři telekomunikační centrály společnosti Telemalta, třípatrový apartmánový dům pro oficiální zahraniční návštěvy v Birkirkaru, rekreační centrum v Marse s dostihovou dráhou, golfovým hřištěm, bazénem a technickým zázemím pro celý areál v blízkosti hlavního města, urbanistická studie úpravy historického náměstí Msida Creek ve městě Msida nebo letní vila pro tehdejší prezidentku Malty Agathu Barbaru v Ta Pinu na ostrově Gozo, s typicky mediterranním patiem uvnitř domu. Některé z těchto projektů však sloužily pouze jako ideové plány, které byly později pozměněny nebo nakonec nebyly realizovány vůbec.

Kromě projektů zadaných přímo státem vyprodukovala fakulta architektury během působení Vladimíra Karfíka také řadu návrhů, které vznikaly jako studentské diplomové práce. Ty nejúspěšnější z nich pak byly nabídnuty maltským institucím a velkým státním i soukromým podnikům.

DOMA 1982 - 1996

Po návratu z Malty čekal na profesora Karfíka zasloužený odpočinek, který ovšem nijak nespočíval v nečinnosti. Usadil se se ženou v brněnském domě, který navrhoval už v roce 1970 pro rodiče své ženy na Barvičově ulici v malebné Masarykově čtvrti. *„S manželkou sme sa chceli venovat' aj našej zahrádke, za ktorú sme dostali druhú cenu v súťaži, vypísanej v našej štvrti. Hlavne som chcel písať svoje memoáre.*¹²⁷ Pustil se tedy do sepisování pamětí architekta, o které byl požádán vydavatelstvem Slovenský spisovateľ. Nebylo mu však dopřáno věnovat se této práci zcela nerušeně: *„No každú chvíľu nás niečo vytrhlo z týchto ušľachtilých*

¹²⁶ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 281.

¹²⁷ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 298.

*činností; pozývali nás niekedy na dosť dlhé zahraničné cesty.*¹²⁸

V září 1983 byl Vladimír Karfík pozván na týden na Technickou Univerzitu v Drážďanech, aby zde přednášel o meziválečné zlínské architektuře a o svých osobních setkáních s velikány moderní architektury. Další cesta v roce 1983 vedla přes několik měst Rakouska, kam byl Vladimír Karfík pozván, aby opět krátce přednášel. Byly to Fakulty architektury při Technických univerzitách ve Vídni, Innsbrucku a Grazu.¹²⁹ Tyto fakulty také pořádaly pro budoucí architekty exkurze do tehdejšího Československa, a to zvláště kvůli architektuře Zlína, ale také za jinými památkami naší země. Na těchto exkurzích Karfík velmi často výpravy doprovázel svým zasvěceným výkladem.

V prosinci 1984 dostal Vladimír Karfík překvapivé oznámení ze Spojených států. Byl navržen na jmenování čestným členem Amerického institutu architektů (AIA).¹³⁰ Tato okolnost zapříčinila, že se Karfík v létě roku 1985 směl vydat do Států, aby si ocenění převzal a při té příležitosti uskutečnil také několik přednášek na školách nebo v architektonických spolcích během výletní cesty Amerikou. Čestné členství obdržel na kongresu dne 10. června 1985 v San Franciscu spolu s dalšími deseti světovými architekty¹³¹ a již 12. června se manželé Karfíkovi vydali na cesty. První přednáška proběhla v Colorado Springs (Colorado) pro členy místní odbočky AIA, následovala města Houston (Texas), Knoxville (Tennessee), Indianapolis (Indiana), Wilkes-Barre (Pennsylvania), Stony Creek (Connecticut) a závěrečná přednáška se konala dne 2. července 1985 v Bostonu (Massachusetts).

V listopadu 1986 přednášel Vladimír Karfík na Univerzitě v Karlsruhe, v prosinci téhož roku na Technické Univerzitě v (tehdy ještě) Západním Berlíně. V roce 1987 přednášel znovu v Drážďanech.

Během života se Vladimíru Karfíkovi dostalo hned několika ocenění. Již zde bylo zmíněno Státní vyznamenání Klementa Gottwalda z roku 1956, po něm následovala Cena Dušana Jurkoviče od Zväzu slovenských architektov (ZSA) z roku 1974 a

¹²⁸ Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 298.

¹²⁹ Podrobněji viz Karfík, V.: *Architekt si spomína*, s. 299 - 302, nebo též Šlachta, Š.: „Profesor Karfík přednášel v Rakúsku“, in: *Projekt*, XXVI, č. 6, s. 51, 1984.

¹³⁰ Iniciátorem udělení prestižního uznání byl Karfíkův žák z bratislavské Techniky konce padesátých let, Peter Lizon. Karfík se tak stal prvním Čechoslovákem s čestným členstvím AIA.

¹³¹ W. Kirk Banadayga (Kanada), Gerard Benoit (Francie), Ricardo Bofill (Španělsko), Masako Hyashi (Japonsko), R. N. Peter Johnson (Austrálie), sir John Overall (Austrálie), sir James Richard (Velká Británie), Miguel Angel Roca (Argentina), Alberto Sartoris (Itálie) a Fernando M. Santos (Mexiko).

o deset let později byl jmenován čestným členem ZSA. V roce 1986 obdržel titul Čestný švec n. p. Svit za zásluhy o výstavbu, rok nato byl jmenován čestným členem Svazu československých architektů. Od obnoveného Spolku architektov Slovenska obdržel v roce 1991 Cenu Emila Belluša za své celoživotní dílo a vysoké školy VUT Brno (1991), ČVUT Praha (1992) i SVŠT Bratislava (1994) přidělily Vladimíru Karfíkovi titul Doctor honoris causa technických věd. Města Brno a Bratislava jej roku 1991 jmenovala čestným občanem, k nim se připojila i města Bystřice pod Hostýnem a Otrokovice. Roku 1992 byl vyznamenán Zlatou medailí za zásluhy tehdejším prezidentem ČSFR Václavem Havlem a v roce 1993 se stal nositelem Ceny města Zlína.

Kromě „sbírání ocenění“ se Vladimír Karfík během brněnského období aktivně účastnil domácích i zahraničních odborných akcí a konferencí, zabýval se posudkovou činností a setrval v čilém styku s architektonickou obcí. Nelze opomenout jeho zásluhy za záchranu brněnské vily Tugendhat, která byla také díky jeho úsilí zpřístupněna v roce 1994 veřejnosti. Dne 27. března 1996 pak byl u příležitosti 110. výročí narození Miese van der Rohe otevřen restaurovaný obytný prostor vily Tugendhat. Profesor Vladimír Karfík se slavnosti zúčastnil a bylo to jeho poslední veřejné vystoupení. Zemřel 6. června 1996, pohřben byl v moravské Bystřici pod Hostýnem poblíž „svého“ Zlína a současně kdesi uprostřed mezi Prahou a Bratislavou, tedy mezi počátečním a konečným milníkem jeho česko - slovenské architektonické tvorby.